

Трговина људима

(правни, криминалистички и психолошки аспекти)

Приручник за основну полицијску обуку у Босни и Херцеговини

ТРГОВИНА ЉУДИМА

(правни, криминалистички и
психолошки аспекти)

Приручник за основну
полицијску обуку у
Босни и Херцеговини

Бања Лука – Мостар – Сарајево
2015.

Ова публикација је израђена у оквиру пројекта „Борба против трговине људима и организованог криминала“, који финансира Европска комисија, а проводи ИЦМПД у сарадњи са ЕФ и ФИИАПП. Публикација је урађена уз помоћ Европске уније. Садржај ове публикације искључива је одговорност аутора Елдана Мујановића и Елмедина Муратбеговића и ни на који начин се не може сматрати да одражава стајалишта Европске уније, као ни стајалишта ИЦМПД-а.

This manual has been elaborated in the framework of the project “Fight against Trafficking in Human Beings and Organised Crime” funded by the European Union and implemented by ICMPD in cooperation with Expertise France and FIIAPP. This manual has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or ICMPD.

Аутори:

Елдан Мујановић
Елмедин Муратбеговић

Сарадници на изради материјала:

Таиб Спахић
Борис Ивановић
Миле Шикман

Изради овог Приручника допринијели су запослени на полицијским академијама у Босни и Херцеговини.

За издавача:

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)
Gonzagagasse 1
A-1010 Vienna
Austria
www.icmpd.org

Copyright:

International Centre for Migration Policy Development
Austria, 2015

Сва права задржана од стране ИЦМПД. Забрањено је умножавање, копирање или пријенос у било којем облику или средствима, електронским или механичким, укључујући фотокопирање, снимање или похрану дијела или цијеле публикације без претходне сагласности носиоца ауторских права.

Прелом:

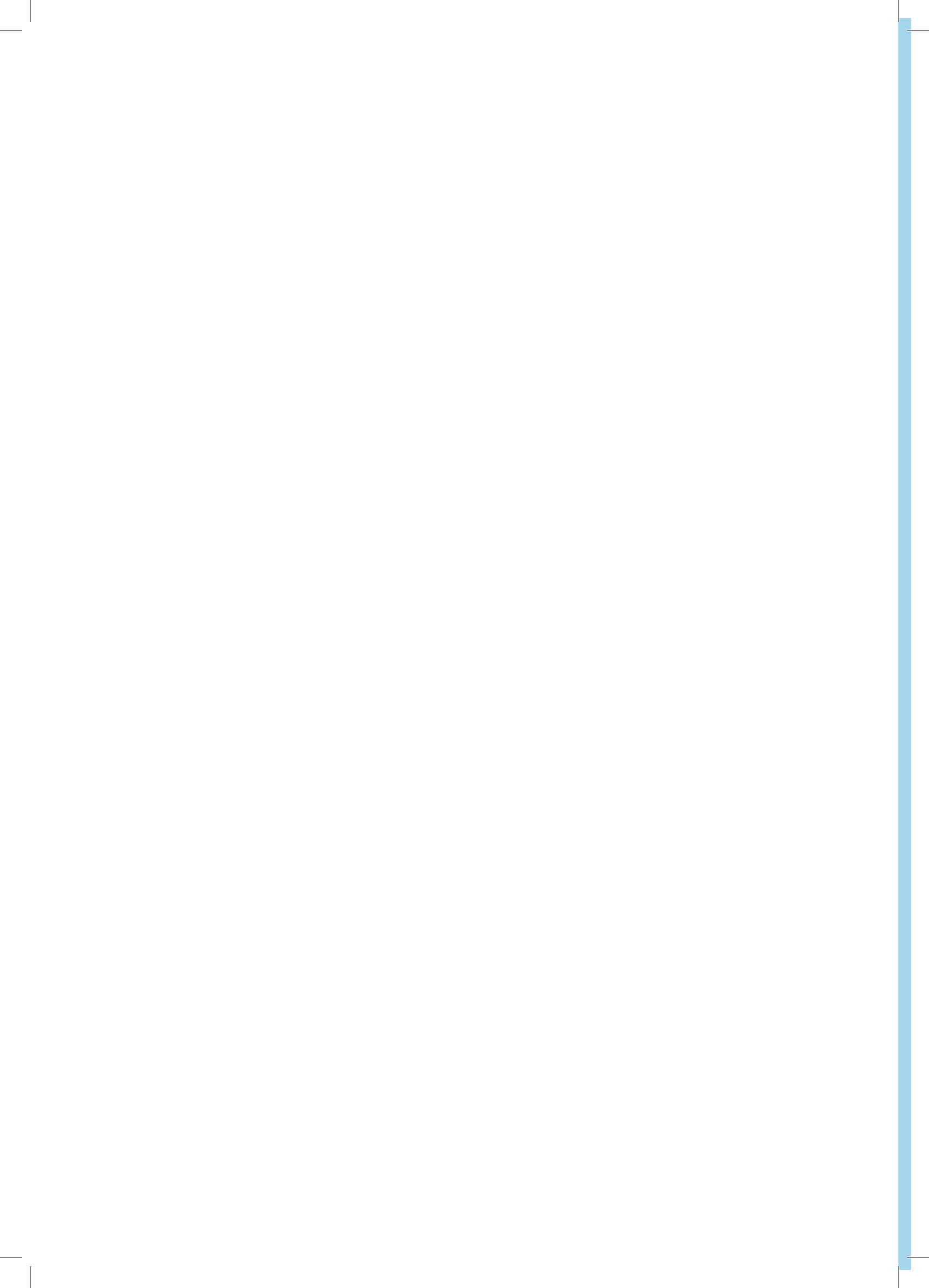
Поета ПИста д.о.о.

Штампа:

ТопДог д.о.о.

ИСБН: 978-3-902880-73-4

ИСБН: 978-3-902880-71-1

1.

ПРВИ ЧАС НАСТАВЕ

ПОЈАМ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1.1. Појам и појавни облици трговине људима

Трговина људима представља феномен који “баштини” дугу традицију у развоју цивилизације. Ако бисмо је везали за неки здраворазумски појам у историји, којим би у највјернијем облику објаснили саму суштину онда бисмо безбједно кренули од објашњења да је то феномен који у пренесеном смислу ријечи третира проблем ропског положаја људи. Међутим, тешко се задржати на овој аналогiji. Историја трговине људима сеже далеко у прошлост, у период робовласништва, када су људи држани у друштвеном или правном статусу роба, с одузетим људским правима, и у власништву друге особе или заједнице. За потребе овог приручника, користићемо, у неку руку, изведбену дефиницију трговине људима, која ће на најбољи начин послужити за каснију разраду овог феномена. Тако бисмо могли закључити да трговина људима (најчешће женама и дјецом), у свом бићу кривичног дјела, обухвата радње регрутовања, транспорта, трансфера, сакривања, односно пружања уточишта или прихвата особа. С друге стране, радња извршења обухвата принуду, пријетњу или употребу силе у сврху стварања страха као основног генератора ове појаве. Свакако, радња извршења у великом броју случајева је проширена и на отмице, преваре, обмањивања, злоупотребе власти или стања угрожености људи, како би се створио зависнички однос с “експлоататором”.

Ово није ријетка појава и мора бити евидентирана, зато за потребе овог приручника требамо посебно нагласити појмове давања или примања новца/бенефиција за добијање пристанка особе, која има контролу над неком другом особом, а све у сврху експлоатације. Све ове радње су, најчешће, кумулативно укључене у савремене облике трговине људима, које ћемо у овом Приручнику расвијетлити са аспекта етиологије (узроци), феноменологије (облици) али и начина откривања и разјашњавања случајева (хеурстичка криминалистика) те на крају и доказивања истих (силогистичка криминалистика).

Наравно, феномен “трговине људима” и не би био тако опасан да се не мијења брзо и да не поприма нове облике. Ширење и експанзија овог проблема допринијела је и томе да се форма искоришћавања људи није ограничила само на сексуалну експлоатацију и принудни рад. У новије вријеме она добија новију форму оличену у узимању људских органа, искоришћавању људи у порнографији и осталим облицима растуће “секс индустрије”, као и кроз друге облике ропског рада. Посебно је забрињавајући тренд то што су жртве углавном дјеца, углавном дјевојчице, а све чешће и дјечаџи. Жртве су све млађе доби, чиме овај проблем постаје сложенији и проблематичнији у односу на кршење људских права и основних слобода, обезбјеђивање одговарајуће заштите прије свега дјечи и малољетницима, али и осталим маргинализованим групама становништва (странци, избјеглице, имигранти, мањине и др.) (Вудић, 2012).

С обзиром да је проблем трговине људима веома комплексан, често долази до грешака у идентификовању потенцијалне жртве. Битно је направити разлику између трговине људима и

илегалне миграције, јер се природа помоћи и заштите за жртве трговине разликује од оне која се пружа овим жртвама. Такође је битно да сви професионалци који учествују у борби против трговине људима знају разлику између проституције и трговине људима (Ди Никола, 2009).

Протоколом о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно жена и дјеце (Протокол из Палерма), уз Конвенцију УН-а против транснационалног организованог криминала (УНЦТОЦ) прописује се, у 2003. години, сложена дефиниција трговине људима. Ова дефиниција, дата у Протоколу из Палерма, врло је детаљна и вишеслојна, како би обухватила промјенљиву природу трговине с обзиром на профил жртава и модус операнди починилаца. У новијем регионалном приступу, Конвенцијом Вијећа Европе о акцији против трговине људима проширује се заштита из Протокола из Палерма, тако да обухвата унутрашњу трговину људима. Међународним стандардима јасно се прописује да је трговина људима кршење међународних норми, те обавезују државе чланице да предузимају ефикасне мјере кривичног гоњења починилаца, мјере заштите жртве и превентивне мјере. (Видјети више: Слика 1).

Слика 1 – Матрица елемената кривичног дјела "трговина људима" (Протокол из Палерма и Европска конвенција)

Према одредбама Протокола, "трговина људима" представља и прописана је као кршење међународног права, а њени конститутивни елементи прописани су у релевантним међународним инструментима. Важно је напоменути да експлоатација обухваћа, у најкраћем објашњењу, искоришћавање проституције других или друге облике сексуалног искоришћавања, присилни рад или услуге, ропство или праксе сличне ропству, ропски положај или уклањање органа. Врло значајна ставка ове дефиниције је и чињеница позивања на одредбу Конвенције о правима дјетета, према којој је "дијете" било која особа млађа од осамнаест година.

1.2. Тренутно стање и трендови трговине људима

Глобално, трговина људима, током протеклих деценија, привлачи све већу пажњу јер добија нове форме, мијења своју структуру и карактеристике и поприма све веће размјере. Трговина људима је зато постала предмет многих истраживања, научних и стручних дебата и кампања, привлачећи пажњу политичких структура на националном, регионалном и међународном нивоу. Глобализација, економска криза, политичке нестабилности, конфликти, друштвене неједнакости, развој тржишне економије, родна дискриминација, као и шири процеси социјалне трансформације током протеклих деценија су допринијели великим миграцијским кретањима у свијету. Осим тога дошло је до појаве нових, тежих и ирегуларних видова миграције и у оквиру њих допринијели су појави и порасту трговине људима. Криминалне организације су искористиле новонастале околности и ове структурне неједнакости те формирале канале илегалне миграције и трговине људима, експлоатишући оне који су принуђени или вољни да мигрирају.

1.3. Трговина људима у земљама Западног Балкана

На просторима Западног Балкана трговина људима се појавила првенствено због рата и распада бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Рат је пропратило велико разарање, расељавање и неконтролисана миграција становништва. Брзина и размјере ширења трговине људима на простору Источне и Југоисточне Европе била је запањујућа, јер прије 10 година особе из земаља Југоисточне Европе скоро да нису биле изложене овом облику искоришћавања и врбовању, да би данас чиниле више од 25 посто тог посла (Обрадовић, 2004). У цјелини гледано трговина људима је глобална појава од које ни једна држава није више поштеђена, па ни Босна и Херцеговина.

“Квантитативна анализа” трговине људима у БиХ у прошлости, упућује нас на истраживање које је спроведено на Факултету криминалистичких наука Универзитета у Сарајеву под водством др. Владимира Обрадовића. У наведеном истраживању су изнесени резултати спроведених интервјуа с укупно 691. жртвом и жртвама регистрованим у склоништима ИОМ-а (International Organisation for Migration). Радило се о евидентираним жртвама трговања људима у БиХ од 1996. до 2003. године. Радило се примарно о жртвама “сексуалне експлоатације”, међу којима је тада забиљежена сљедећа структура: највише жртава је било из Молдавије (44%), Румуније (37%) и Украјине (12,1%). Њихова просјечна доб је била од 22,5 до 23,5 године. Анализиран је процес регрутовања, транспортовања, кријумчарења, куповине и препродаје жртава трговине људима, профил њихових клијената, услови рада и боравка те изложеност појединим врстама злостављања, насиља и принуде. Највећи број тадашњих жртава одлучио се на пут у иностранство како би пронашле добро плаћен посао. Структурисани интервју је тада упућивао најћешће на обећане послове као што су: његоватељице, конобарице или продавачице. Наравно, нити једна жртва у свом исказу није очекивала рад у тзв. “сексуално-експлоататорској индустрији”. Тада се биљежи податак да се тек петина жртва одлучила на одлазак у иностранство како би радиле као плесачице или проститутке, чиме је по први пут развијена лаички раширена тврдња, која је била и медијски раширена, да “у БиХ долазе већ искусне проститутке како би пронашле ново тржиште” (Обрадовић, 2004).

Ово истраживање је било уједно и први озбиљан корак у дубинској анализи узрока и појавних облика трговине људима у Босни и Херцеговини. Према споменутој студији, због непосједовања одговарајућих путних исправа, свака је друга интервјуисана жртва трговине људима “изложена стрепњи да ће бити откривена за почињено кривично дјело преласка границе с кривотвореним документима и/или илегалног уласка у БиХ што је чини вулнерабилном и објективно изложеном могућим менталним злостављањима, пријетњама и уцјенама” (Обрадовић, 2004).

Анализирајући податке о куповини и препродаји жртава, др. Обрадовић већ тада закључује како се у процесу трговине људима људска бића третирају као роба с тржишном цијеном, најчешће између 2.000 и 5.000 конвертибилних марака. С криминалистичког аспекта проучавања, према аутору, тај износ постаје дуг који жртве морају надокнадити своје “газди” (купцу, власнику бара или ноћног клуба) пружањем сексуалних услуга, углавном домаћим клијентима. Имају просјечно четири клијента дневно, већина их није плаћена за пружене сексуалне услуге, потпуно им је забрањено кретање, онемогућено коришћење медицинским услугама и изложене су “нехуманим условима живота и стално присутној физичкој и менталној принуди и сексуалном насиљу.” Жртве трговине људима се према њему могу подијелити на неупитне жртве (34,0% испитаница, које су биле сексуално изабљиване и присиљене на проституцију), ситуацијске жртве (48,4% испитаница, које су рачунале с одређеним ризиком или могућностима зараде пружањем сексуалних услуга, али су биле изложене искоришћавању и злостављању) и упитне жртве (17,6% испитаница, којима су при регрутовању обећане високе зараде за послове који такве зараде не омогућавају, нпр. конобарице и плесачице, или им је изравно било понуђено да раде као проститутке; прихватиле су проституцију, али не и сексуално злостављање) (Обрадовић, 2004).

Као што видимо, овдје се радило о присутности једнога или више елемената кршења људских права и слобода (одузимање путних исправа, ограничавање слободе кретања, недоступност медицинских услуга, неплаћање зараде те тјелесно, ментално и сексуално злостављање), зато на тој платформи др. Обрадовић разликује сљедеће степене виктимизације жртава трговине људима:

- потпуно ропски однос (присутно је свих пет облика злостављања и забрана);
- дјеломично ропски однос;
- тешки облици виктимизације;
- средње тешки облици виктимизације;
- блажи облици виктимизације и никакви облици виктимизације.

Према овом истраживању у потпуно ропском односу живјела је свака пета жртва трговине људима у БиХ, док је тешким облицима виктимизације била изложена свака трећа тргована жртва (Обрадовић, 2004).

У овој студији је извршена додатна анализа психолошког и психијатријског профила жртава. Тај дио истраживања садржи наративну анализу животних прича “тргованих” и сексуално изабљиваних жртава (N = 238), студију случаја штићеница “Ла Страде” (програма борбе против трговине људима) из Мостара (N = 10) те неуропсихијатријски преглед и третман жртава у склоништу ИОМ-а (N = 257). У животним причама жртва понавља се готово идентичан образац догађаја током различитих фаза трговине људима (почетак трговине људима, укључивање у ту трговину, дужничко ропство, злостављање, ограничавање слободе и људских права) (Обрадовић, 2004).

Већ тада су утврђене неке заблуде код органа гоњења и органа формалне социјалне контроле уопште, а биле су условљене непознавањем основне суштине бића кривичног дјела трговине људима. Наиме, према резултатима овог истраживања већ тада је констатовано да је трговина људима у БиХ криминал који код својих жртава ствара неописиву патњу. Не само да има разоран утицај на физичко и психичко здравље жртава, него их доводи у додатну опасност ако траже помоћ полиције, која их је (у том периоду) криминализовала као илегалне имигранте и депортовала из БиХ. Овај податак аутор је и тада оправдавао чињеницом да је од 1997. до 2003. године објављено укупно 266 чланака о трговини људима и проституцији на Б/Х/С језичким подручјима. Према њему је само 5% тих чланака приступало теми с гледишта трговине људима, док 36% теми приступа као проституцији, а 42% разматра проституцију и трговину људима заједно. Зато, аутор закључује да је “процес информисања јавности апсолутно био сатурисан сензационалистичким садржајима присутности проституције” (Обрадовић, 2004).

У протеклих неколико година у БиХ су забиљежени и други појавни облици трговине људима. Наиме жртве се врбују на локалном нивоу у циљу сексуалне и других видова експлоатације у другим дијеловима земље. Тако данас можемо констатовати да је број идентификованих страних жртава у сталном опадању, док је број држављана Босне и Херцеговине, који су идентификовани као жртве трговине људима унутар граница БиХ, у благом порасту. Већина жртава трговине људима у Босни и Херцеговини се врбује и тргује у циљу сексуалне експлоатације. На овај податак

упућује и статистика званичних органа у БиХ, нарочито статистика Министарства безбједности БиХ (видјети годишње извјештаје о трговини људима). Посебан проблем представља просјачење дјеце – дјеце која раде на улици, проблем који је везан за економско искоришћавање – присилни рад – просјачење, занемаривање и запуштање дјеце. Најчешће се као жртве ове врсте злоупотребе јављају дјеца и жене који су припадници ромске мањине у БиХ. Према досадашњим показатељима¹, од фактора који узрокују и поспјешују присуство трговине људима у Босни и Херцеговини присутни су: насиље у породици; неравноправан положај полова и насиље засновано на полу; насиље над дјецом; сиромаштво; веома лош економски и социјални положај мањинских народа, посебно Рома; још увијек велики број интерно расељених особа и избјеглица. Као додатни фактор присутан је и низак ниво свијести о присуству феномена трговине људима, његових узрока, посљедица, начина спречавања те отклањања посљедица.

1.4. Сличности и разлике између трговине људима и сродних кривичних дјела

Службеници за спровођење закона често пропусте препознати жртву трговине људима јер се оне често појављују као недокументовани појединци, незаконито присутни у земљи, а неријетко су укључени у кривична дјела почињена у склопу процеса трговине људима. Препознавање жртава трговине људима при првом сусрету са службама за спровођење закона је критично за развијање успјешног кривичног гоњења организација и појединаца који их укључују у трговину људима. Журно депортовање или подвргавање жртава трговине људима кривично-правном поступку ће угрозити могућности за успјешно истраживање и гоњење трговаца. Додатно имамо и неуспјех у препознавању тешких физичких и психолошких траума којима су у правилу изложене жртве, тако да то често ограничи њихову сарадњу са службеницима за спровођење закона.

1.4.1. Кријумчарење мигрантима

“Кријумчарење миграната” подразумијева посредовање у сврху изравног или неизравног стицања финансијске или друге материјалне користи од незаконитог уласка особе у државу страну које та особа није држављанин или у њој нема трајно боравиште. Уопштено, кријумчарење људи се дешава пристанком особе која се кријумчари (Галагер и Холмс, 2008).

Међутим, треба навести да у пракси разлику између трговине људима и кријумчарења миграната није увијек једноставно утврдити и одржати. Напримјер, многе жртве трговине људима, мушкарци, као и жене, своје путовање започну као кријумчарени мигранти – тако што ангажују појединца или групу да им помогну приликом њиховог илегалног кретања у замјену за финансијску корист. У класичној ситуацији кријумчареног мигранта, однос између мигранта и кријумчара заснива се на добровољној основи и краткорочан је – завршава у тренутку када мигрант долази у земљу која је коначно одредиште. Међутим, у одређеном броју случајева, мигранти су приморани да наставе такав однос како би отплатили велике трошкове превоза или постају рањиви у земљи одредишта. Управо у овој посљедној фази, могуће је утврдити елементе кривичног дјела трговине људима (дужнички однос, изнуда, употреба силе, присилан рад, присилно чињење кривичних дјела, присилна проституција). У наставку је табеларно приказана разлика између кривичног дјела трговине људима и кријумчарења.

¹ Извјештај о имплементацији Државног акционог плана за борбу против трговине људима за 2011, припремило МСБИХ, усвојено од ВМБИХ

За постојање дјела кријумчарење миграната захтијева се прелазак међународне границе док за постојање дјела трговине људима овај елемент, иако често присутан, није потребно доказивати. Трговина људима постоји и уколико је дјело почињено унутар територије једне државе.

	ТХБ (одрасли)	ТХБ (дјеца)	Кријумчарење миграната
Старосна доб	>18	< 18	Није битно
Ментални елемент	намјера	намјера	намјера
Физички елемент	Дјело; Начин; У сврху искоришћавања	Дјело; У сврху искоришћавања	Дјело: посредовање при илегалном уласку Сврха: стицање финансијске или друге материјалне користи
Пристанак особе којом се тргује или која се кријумчари:	Није битно када се утврде начини	Није битно, начини не морају бити утврђени	Кријумчарена особа добровољно пристаје
Транснационални карактер	Није потребан	Није потребан	Потребан
Укљученост групе за организовани криминал	Није потребна	Није потребна	Није потребна

Слика 2. Матрица разлика “трговина људима” и “кријумчарење миграната” (Бритон и Маљевић, 2010)

1.4.2. Проституција и трговина људима

Посебну пажњу треба посветити разликама између “трговине људима” (сексуална експлоатација) и проституције. Погледајмо шематски приступ, којим је то и сликовито описано у наставку:

	ТРГОВИНА ЉУДИМА	ПРОСТИТУЦИЈА
Воља	Жртва трговине људима је увијек присилно експлоатисана	Проститутка се увијек добровољно бави проституцијом
Слобода одлучивања	Жртва нема слободу одлучивања, особа која их експлоатише потпуно их контролише	Проститутка има слободу да самостално одлучује сопственом животу
Слобода кретања	Жртве немају слободу кретања	Проститутка има слободу кретања
Располагање зарадом	Жртва не располаже самостално оствареном зарадом	Проститутка самостално располаже оствареном зарадом

2.

ДРУГИ ЧАС НАСТАВЕ

ПРЕГЛЕД МЕЂУНАРОДНИХ ПОЛИТИКА У БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

2.1. Међународна политика и трговина људима

Дефинисање међународних политика је дуготрајан процес, који се заснива на процјенама прошлих и актуелних трендова и стања, као и константан процес тражења одговарајућих рјешења којим би се дјеловало на сузбијање и спречавање трговине људима.

Када је у питању Босна и Херцеговина и њено чланство, или планови за чланство у међународним организацијама и интеграцијама, од посебне важности су политике које су дефинисане и које се спроводе у оквиру Организације Уједињених нација, Организације за сарадњу и безбједност у Европи, Вијећу Европе, Европској унији те Међународном центру за развој миграцијских политика.

2.2. Уједињене нације

Уједињене нације своју политику у борби против трговине људима дефинише и спроводи путем својих специјализованих агенција, као што је Уред за дрогу и криминал (УНОДЦ) те путем Специјалног представника Генералног секретара за трговину људима.

Усвајање Протокола о спречавању, заустављању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и дјецом, којим се допуњује Конвенција УН-а против транснационалног организованог криминала (Палермо протокол)² представљао је прекретницу у међународним напорима на заустављању трговине људима. УН своју политику спроводи кроз праћење испуњавања обавеза те пружања подршке земљама у испуњавању обавеза према овом протоколу.

Важно је истаћи да постоје и посебни програми као што је Глобални програм против трговине људима УНОДЦ-а, који представља основу политике Уједињених нација у овом подручју. Интересантни су и напори УНОДЦ-а да прикаже ситуацију везану за трговину људима на глобалном нивоу кроз истраживање и подизање свјести, односно кроз објављивање Глобалног извјештаја о трговини људима.³

2 Службени гласник БиХ, број: 03/2002.

3 Доступно на: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014-Global_PP.pdf

2.3. Организација за безбједност и сарадњу у Европи (ОСЦЕ)

У свом односу према проблему трговине људима ОСЦЕ полази од акционог плана за борбу против трговине људима с адендумом,⁴ гдје посматра трговину људима као бјезбједоносну пријетњу али и као питање људских права. Организација своје политике у области трговине људима координира кроз уред (и позицију) Специјалног представника и координатора за борбу против трговине људима да би помогла земљама чланицама да развију и имплементирају ефективне политике.

Уред подржава настојања у борби против трговине људима на четири нивоа: у вођењу активности при дефинисању политика, изградњи капацитета, техничкој помоћи и подизању свијести о проблему. То чини директно с владама, мотивишући их да појачају своје активности у борби против трговине људима, уз пружање техничке експертизе у подржавању развијања одговарајућих политика.

ОСЦЕ, такође, настоји подржати своје земље чланице кроз рад Алијансе против трговине људима. Алијанса је међународни форум који укључује међународне, невладине и међувладине организације у уједињавању снага на спречавању и борби против трговине људима. Такође, помаже у развијању ефективних заједничких стратегија, комбинује појединачне напоре, те пружа земљама чланицама и партнерима сарадњу с иновативним и координираним приступима у јачању спречавања трговине људима и у борби против ње. Сваке године, Специјални представник одржава конференције Алијансе на високом нивоу те два састанка на експертном нивоу координационог тима Алијансе.

2.4. Вијеће Европе

Вијеће Европе се темом трговине људима почело бавити крајем деведесетих година. Комитет министра Вијећа Европе, адресирајући трговину људима за сексуалну експлоатацију, усвојио је три препоруке: Препорука број Р (2000) 11 Комитета министара земљама чланицама о акцији против трговине људима у сврху сексуалне експлоатације; Препорука број Рец (2001) 16 Комитета министара земљама чланицама о заштити дјецe против сексуалне експлоатације; Препорука Рец (2002) 5 Комитета министара земљама чланицама о заштити жена од насиља.

Парламентарна скупштина Вијећа Европе такође је усвојила бројне препоруке у овој области, укључујући: Препоруку 1325 (1997) о трговини женама и присилној проституцији у земљама чланицама Вијећа Европе; Препоруку 1450 (2000) о насиљу над женама у Европи; Препоруку 1523 (2001) о ропству у домаћинству; Препоруку 1545 (2002) о кампањи против трговине женама; Препоруку 1610 (2003) о миграцијама повезаним с трговином женама и проституцијом; и Препоруку 1663 (2004) о ропству у домаћинствима: служењу, дјевојке за помоћ у домаћинству и нарученим/уговореним младима за закључење брака.

Потпуни ангажман Вијећа Европе у борби против трговине људима почиње усвајањем и ступањем на снагу Конвенције Вијећа Европе о борби против трговине људима, која је ступила на снагу 1. фебруара 2008. 5 Конвенција има циљ спријечити трговину људима, те омогућити мјере за ефикасно кривично гоњење починилаца с фокусом на заштити жртава трговине људима. Конвенција се односи на: све облике трговине, било унутар или преко граница државе, облике који су повезани или неповезани с организованим криминалом; све жртве трговине (жене, мушкарци

4 <http://www.osce.org/actionplan>; <http://www.osce.org/addendum?download=true>

5 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Bosnian.pdf

и дјеца); све облике искоришћавања (сексуално, присилни рад или услуге, ропство, уклањање органа, итд.).

Главна додатна вриједност Конвенције је свеобухватни приступ заштити жртава те фокусу на заштити људских права. Конвенција дефинише трговину људима као кршење људских права и напад на достојанство и интегритет човјека. Додатно, Конвенција успоставља ефективан и независан мониторинг механизам спровођења обавеза садржаних у њој кроз рад Групе експерата за сузбијање трговине људима.⁶

2.5. Европска унија

Директива о спречавању и борби против трговине људима и заштити жртава из 2011. године⁷ одражава актуелну политику ЕУ у борби против трговине људима, коју карактерише јачање холистичког приступ (превенција, заштита, гоњење); приближавање материјалног кривичног права; свеобухватан приступ заштити жртава; подршка принципу некажњавања жртве и безусловну помоћ.

Ова Директива предвиђа одређена права жртава у кривичним поступцима, укључујући и специфичне третмане за посебно рањиве жртве у циљу спречавања секундарне виктимизације (одсуство визуелног контакта с окривљеним, забрана испитивања о приватном животу, без непотребних понављање свједочења и сл.). Затим укључује правно савјетовање жртве с циљем да се омогући жртвама да захтијевају накнаду претрпљене штете. Предвиђене су посебне мјере заштите дјецe као што је узимање интервјуа у пријатељском окружењу.

Директива тражи успостављање националних механизма за рано идентификовање и помоћ жртвама, на темељу сарадње између служби за спровођење закона и организација цивилног друштва, што укључује да се жртвама пружа: склониште, медицинска и психолошка помоћ, информисање и превођење. Жртва ће се третирати као жртва чим постоји индикација да је он/она изложена трговини, те ће добити помоћ прије, за вријеме и након кривичног поступка. Директивом се, такође, предвиђа именовање координатора за борбу против трговине људима, који ће давати свој допринос извјештајима Комисији о напретку постигнутом у борби против трговине људима.

⁶ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets/Monitoring/HRV_Mecanisme.pdf

⁷ Директива 2011/36/ЕУ Европског парламента и Вијећа Европе од 5. априла 2011. године, којом се замјењује Оквирна одлука Вијећа 2002/629/JXA, доступна на: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download_action?nodeId=9c9ba3cd-794b-4a57-b534-ad89effac575&fileName=Directive+THB+L+101+15+april+2011.pdf&fileType=pdf;

2.6. Међународни центар за развој миграцијских политика (ИЦМПД)

Међународни центар за миграционе политике (ИЦМПД) је још 2000. године уврстио борбу против трговине људима у своја основна овлашћења. Програм борбе против трговине људима подржава земље на локалном, националном и регионалном нивоу, кроз пружање подршке у развоју свеобухватних политика у складу с међународним и европским стандардима. ИЦМПД је чланица Алијансе за борбу против трговине људима.

ИЦМПД блиско сарађује с владама, јавим институцијама, међународним организацијама и цивилним друштвом кроз примјену академског истраживања и истраживања јавних политика у стварном друштвеном контексту. Истраживање се врши кроз мултидисциплинарни приступ који се темељи на поштовању људских права.⁸

⁸ Више о раду ИЦМПД-а доступно је на: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD-Website_2011/Capacity_building/ТНВ/ТНВ_Factsheet/ТНВ_Factsheet_10_09_2014.pdf

3.

ТРЕЋИ ЧАС НАСТАВЕ

ПРАВНИ ОКВИР У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ КОЈИ УРЕЂУЈЕ ТРГОВИНУ ЉУДИМА

3.1. Трговина људима – правни оквир

Устав БИХ⁹ као највиши правни акт обезбиједио је заштиту међународно признатих људских права и основних слобода кроз интегрални текст Устава и Анекс I Устава, кроз који је у овај правни акт инкорпорирао низ међународних конвенција међу којима је и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (ЕЦХП). У складу с чланом 2. Устава БиХ, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и њени пратећи протоколи се директно примјењују у БиХ. Ови акти имају приоритет над свим осталим законима у БиХ. ¹⁰

Устави Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, такође, у себи садрже међународне инструменте за заштиту људских права и слобода, чиме су им дали највећу правну снагу.

3.1.1. Кривични закон Босне и Херцеговине¹¹

Дефиниције које треба узети у обзир у сврху разумијевања проблема трговине људима садржане су у „Кривичним дјелима против човјечности и вриједностима заштићених међународним правом“ у поглављу XVII, и то у оквиру сљедећих кривичних дјела:

1. Међународна трговина људима (члан 186);
2. Организована међународна трговина људима (члан 186а);
3. Заснивање ропског односа и превоз особа у ропском односу (члан 185);
4. Међународно врбовање ради проституције (члан 187);
5. Кријумчарење људи (члан 189).

Посљедњим измјенама и допунама Кривичног закона Босне и Херцеговине¹² уведено је дјело међународна трговина људима, док је дјело трговина људима избрисано.

⁹ Устав Босне и Херцеговине, члан II Људска права и основне слободе

¹⁰ Устав Босне и Херцеговине, члан II Људска права и основне слободе, став 2.

¹¹ Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15

¹² Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 40/15

Међународна трговина људима

Члан 186.

1. Ко употребом силе или пријетњом употребе силе или другим облицима принуде, отмицом, преваром или обманом, злоупотребом овласти или утицаја или положаја беспомоћности или давањем или примањем исплата или других користи, како би приволио лице које има контролу над другим лицем, врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искоришћавања тог лица у држави у којој то лице нема пребивалиште или чији није држављанин казниће се казном затвора од најмање пет година.
2. Ко врбује, наводи, превезе, преда, сакрије или прими лице које није навршило 18 година живота у сврху искоришћавања проституцијом или другим обликом сексуалног искоришћавања, присилним радом или услугама, ропством или њему сличним односом, служењем, одстрањивањем дијелова људског тијела или у сврху каквог другог искоришћавања у држави у којој то лице нема пребивалиште или чији није држављанин казниће се казном затвора од најмање десет година.
3. Ако је кривично дјело из ст. (1) и (2) овог члана извршило службено лице приликом вршења службене дужности, починилац ће се казнити казном затвора од најмање десет година.
4. Ко кривотвори, прибави или изда путну или личну исправу или користи, задржава, одузима, мијења, оштећује, уништава путну или личну исправу другог лица у сврху омогућавања међународне трговине људима казниће се казном затвора у трајању од једне до пет година.
5. Ко користи услуге жртве међународне трговине људима казниће се казном затвора у трајању од шест мјесеци до пет година.
6. Ако су извршењем кривичног дјела из ст. (1) и (2) овог члана проузроковани теже нарушавање здравља, тешка тјелесна повреда или смрт лица из ст. (1) и (2) овог члана, починилац ће се казнити казном затвора од најмање десет година или казном дуготрајног затвора.
7. Искоришћавање у смислу става (1) овог члана подразумева: проституцију другог лица или друге облике сексуалног искоришћавања, присилни рад или услуге, ропство или њему сличан однос, служење, одстрањивање дијелова људског тијела или какво друго искоришћавање.
8. Предмети, превозна средства и објекти употријебљени за извршење дјела биће одузети.
9. На постојање кривичног дјела међународне трговине људима без утицаја је околност да ли је лице које је жртва међународне трговине људима пристало на искоришћавање.
10. Против жртве међународне трговине људима коју је починилац кривичног дјела присилио да учествује у извршењу другог кривичног дјела неће се водити кривични поступак ако је такво њено поступање било непосредна посљедица њеног статуса жртве међународне трговине људима.

7.1.2. Кривични закон Републике Српске 13

КЗ РС предвиђа сљедећа кривична дјела за:

- a) Навођење на проституцију (члан 198. став 4.);
- b) Трговина малољетним лицима (члан 198б.);
- c) Организовање групе или злочиначког удружења за извршење кривичног дјела трговине људима и трговине малољетним лицима (члан 198в);
- d) Искоришћавање дјецe и малољетних особа за порнографију (члан 199., став 1.);
- e) Производња, посједовање и приказивање дјечјe порнографије (члан 200., став 2, 4. и 5).

Навођење на проституцију

Члан 198.

1. Ко ради зараде или друге користи наводи, подстиче или намамљује другога на пружање сексуалних услуга или на други начин омогући његову предају другоме ради пружања сексуалних услуга, или на било који начин учествује у организовању или вођењу пружања сексуалних услуга, казниће се затвором од шест мјесеци до пет година.
2. Није од значаја за постојање дјела из овог члана да ли се лице које се наводи, подстиче или намамљује већ раније бавило проституцијом.

Трговина људима

Члан 198а.

1. Ко силом, пријетњом или другим облицима принуде, отмицом, преваром или обманом, злоупотребом односа повјерења, зависности или беспомоћности, тешких прилика другог лица, давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превезе, пребаци, преда, прода, купи, посредује у продаји, сакрије, прими или држи друго лице, а у циљу искоришћавања или експлоатације његовог рада, вршења кривичног дјела, проституције, коришћења у порнографске сврхе, успостављања ропског или неког сличног односа, присилног брака, присилне стерилизације, ради одузимања органа или дијелова тијела, ради коришћења у оружаним снагама или других облика искоришћавања, казниће се затвором најмање три године.
2. Ко одузме, задржава, фалсификује или уништи личне идентификацијске исправе ради вршења дјела из става 1. овог члана, казниће се затвором од двије до дванаест година.
3. Ако је дјело из ст. 1. и 2. овог члана извршено у саставу организоване групе, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.
4. Ко користи или омогући другом коришћење сексуалних услуга или других видова експлоатације, а био је свјестан да је ријеч о жртви трговине људима, казниће се затвором од шест мјесеци до пет година.
5. Ако дјело из ст. 1, 2, 3. и 4. овог члана изврши службено лице у вршењу службе, казниће се затвором најмање осам година.
6. Ако је усљед дјела из ст. 1. и 3. овог члана наступила тешка тјелесна повреда, тешко нарушавање здравља или смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

13 Кривични закон РС, Службени гласник РС, бр. 22/03; Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 67/13

7. Пристанак жртве на било који облик искоришћавања из става 1. овог члана не утиче на постојање кривичног дјела трговине људима.
8. Предмети, превозна средства и објекти коришћени за извршење дјела из овог члана одузеће се.

Трговина малољетним лицима

Члан 198б.

1. Ко врбује, превезе, пребаци, преда, прода, купи, посредује у продаји, сакрива, држи или прихвати лице млађе од 18 година ради искоришћавања или експлоатације његовог рада, вршења кривичног дјела, проституције или других облика сексуалног искоришћавања, порнографије, успостављања ропског или неког сличног односа, присилног брака, присилне стерилизације, незаконитог усвојења или њему сличног односа, ради одузимања органа или дијелова тијела, ради коришћења у оружаним снагама или других облика искоришћавања, казниће се затвором најмање пет година.
2. Ко дјело из става 1. овог члана изврши примјеном силе, озбиљне пријетње или другим облицима принуде, довођењем у заблуду, отмицом, уцјеном, злоупотребом свог положаја, односа повјерења, зависности или беспомоћности, тешких прилика другог, давањем новца или друге користи, казниће се затвором најмање осам година.
3. Ко користи или омогући другом коришћење сексуалних услуга или других видова експлоатације малољетног лица, а био је свјестан да је ријеч о жртви трговине људима, казниће се затвором најмање пет година.
4. Ко одузме, задржава, фалсификује или уништи личне идентификационе исправе ради вршења дјела из ст. 1. и 2. овог члана, казниће се затвором од три до петнаест година.
5. Ако је дјело из ст. 1, 2, 3. и 4. овог члана извршено у саставу организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
6. Ако дјело из ст. 1, 2, 3. и 4. овог члана изврши службено лице у вршењу службе, казниће се затвором најмање осам година.
7. Ако је усљед дјела из ст. 1. и 3. овог члана наступила тешка тјелесна повреда, тешко нарушавање здравља или смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
8. Пристанак малољетног лица на било који облик искоришћавања из става 1. овог члана не утиче на постојање овог кривичног дјела.
9. Предмети, превозна средства и објекти коришћени за извршење дјела из овог члана одузеће се.

Организовање групе или злочиначког удружења за извршење кривичних дјела трговине људима и трговине малољетним лицима

Члан 198в.

1. Ко организује криминалну групу, удружење или злочиначко удружење за извршење кривичних дјела из чл. 198а. и 198б. овог закона, казниће се затвором од три до петнаест година.
2. Ко постане припадник групе или удружења из става 1. овог члана или на други начин помаже групу или удружење, казниће се затвором од једне до десет година.

3.1.3. Кривични закон Брчко Дистрикта¹⁴

КЗ БД, такође, предвиђа кривична дјела са сличним садржајем као закони Републике Српске:

- a) Навођење на проституцију (члан 207. став 4.);
- b) Трговина људима (члан 207а. став 2., 3., 6. и 8.);
- c) Искоришћавање дјетета или малољетника ради порнографије (члан 208. став 1. и 2.);
- d) Упознавање дјетета с порнографијом (члан 208. став 1. и 2.).

Веома је значајна могућност употребе посебних истражних радњи јер је предвиђена казна затвора у трајању од три године и минимално прописана казна када су у питању кривична дјела трговине људима, учињена према дјечи. Полицајцима и Тужилаштву омогућава се коришћење прикривених истражилаца, праћење или снимање и др. истражне радње, како би се олакшано доказало извршење овог кривичног дјела.

Навођење на проституцију

Члан 207

1. Ко ради зараде или друге користи наводи, потиче или намамљује другог на пружање сексуалних услуга или на други начин омогући његову предају другог ради пружања сексуалних услуга, или на било који начин учествује у организовању или вођењу пружања сексуалних услуга, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.
2. Без утицаја је за почињење кривичног дјела из овога члана чињеница је ли се особа која се наводи, потиче или намамљује, већ раније бавила проституцијом.

Трговина људима

Члан 207а

1. Ко употребом силе или пријетњом употребе силе или другим облицима принуде, отмицом, преваром или обманом, злоупотребом власти или утицаја или положаја беспомоћности или давањем или примањем исплата или других користи како би приволио лице које има контролу над другим лицем врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искоришћавања тог лица казниће се казном затвора најмање пет година. Искоришћавање у смислу овог члана подразумијева: проституцију другог лица или друге облике сексуалног искоришћавања, присилни рад или услуге, ропство или њему сличан однос, служење, одстрањивање дијелова људског тијела или какво друго искоришћавање.
2. Ко врбује, наводи, превезе, преда, сакрије или прими лице које није навршило 18 година живота у сврху искоришћавања проституцијом или другим обликом сексуалног искоришћавања, присилним радом или услугама, ропством или њему сличним односом, служењем, одстрањивањем дијелова људског тијела или каквим другим искоришћавањем, казниће се казном затвора најмање десет година.
3. Ако је кривично дјело из ставова 1 и 2 овог члана извршило службено лице приликом обављања службене дужности, починилац ће се казнити казном затвора од најмање десет година.
4. Ко кривотвори, прибави или изда путну или личну исправу или користи, задржава, одузима, мијења, оштећује, уништава путну или личну исправу другог лица у сврху омогућавања трговине људима, казниће се казном затвора од једне до пет година.

¹⁴ Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговина; Службени гласник Брчко Дистрикта, број 9/13

5. Ко користи услуге жртве трговине људима казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.
6. Ако је извршењем кривичног дјела из ставова 1 и 2 овог члана проузроковано теже нарушење здравља, тешка тјелесна повреда или смрт лица из ставова 1 и 2 овог члана, починилац ће се казнити казном затвора најмање десет година или казном дуготрајног затвора.
7. Предмети, превозна средства и објекти употријебљени за извршење дјела ће се одузети.
8. На постојање кривичног дјела трговине људима без утицаја је околност да ли је лице које је жртва трговине људима пристало на искоришћавање.
9. Против жртве трговине људима која је била присиљена, од стране извршиоца кривичног дјела, учествовати у извршењу другог кривичног дјела неће се водити кривични поступак, ако је такво њено поступање било непосредна посљедица њеног статуса жртве трговине људима.

Посљедни став овог члана по први пут у кривично законодавство у Босни и Херцеговини уводи Принцип некажњавања жртва а о његовом спровођењу остаје да се профилира судска пракса.

Организована трговина људима

Члан 207б

1. Ко организује или руководи групом, организованом групом, или злочиначком организацијом која заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело из члана 207а (Трговина људима) овог закона, казниће се казном затвора најмање десет година или дуготрајним затвором.
2. Ко почини кривично дјело у оквиру групе из става 1 овог члана, казниће се казном затвора најмање десет година.
3. Ко постане припадником групе из става 1 овог члана, казниће се казном затвора најмање једну годину.
4. Припадник групе из става 1 овог члана, који ту групу или удружење открије, може се ослободити казне.

3.1.4. Кривични закон Федерације БиХ¹⁵

КЗ ФБИХ предвиђа, такође, кривична дјела за:

- а) Навођење на проституцију (члан 210. став 4.);
- б) Искоришћавање дјетета или малољетника ради порнографије (члан 210. став 1. и 2.);
- с) Упознавање дјетета с порнографијом (члан 210. став 1. и 2.).

Кривични закон Федерације БиХ још увијек није усклађен с међународним стандардима у области трговине људима и тек предстоји усвајање измјена и допуна овог закона.

¹⁵ Кривични закон ФБиХ, Службене новине ФБиХ, бр. 36/03

Навођење на проституцију

Члан 210.

1. Ко ради остварења користи наводи, потиче или намамљује другог на пружање сексуалних услуга или на други начин омогући његову предају другоме ради пружања сексуалних услуга, или на било који начин учествује у организовању или вођењу пружања сексуалних услуга, казниће се казном затвора од једне до пет година.
2. Ко ради остварења користи силом или пријетњом употребе силе или наношења веће штете присили другог или обманом наведе на пружање сексуалних услуга, казниће се казном затвора од једне до десет година.
3. Казном из става 2. овог члана казниће се ко ради остварења користи, на начин из става 2. овог члана, користећи тешку ситуацију произашлу из боравка неке особе у иностраној земљи, присили или наведе ту особу на пружање сексуалних услуга.
4. Ко кривично дјело из ст. од 1. до 3. овог члана учини према дјетету или малолјетнику, казниће се казном затвора од три до петнаест година.
5. Без утицаја је за учињење кривичног дјела из овог члана је ли се особа која се наводи, потиче, намамљује или присиљава већ раније бавила проституцијом.

3.2. Правни оквир заштите жртава трговине људима

Кроз кривично-правну регулативу обезбјеђује се генерална превенција трговине људима и кажњавање починилаца, међутим поред тога, у борби против феномена трговине људима, неопходно је пружити и адекватну помоћ и заштиту жртвама трговине људима. У контексту пружања заштите у оквиру кривичног поступка потребно је узети у обзир и Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока Босне и Херцеговине.¹⁶ Споменути закон предвиђене су мјере којим се обезбјеђује заштита свједока под пријетњом и угрожених свједока у кривичним поступцима, које води Суд БиХ или Главни тужилац БиХ за кривична дјела која су у надлежности Суда БиХ. Ентитетски закони о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока прописују права и правила поступања са свједоцима пред судовима у ентитетима.

Заштита страних жртава трговине људима у БиХ првенствено је регулисана Законом о кретању и боравку странаца и азилу БиХ,¹⁷ који прописује право на привремени боравак из хуманитарних разлога и регулише посебну заштиту и помоћ коју је неопходно пружити овој категорији. Овим законом је предвиђена могућност давања дозволе привременог боравка на хуманитарној основи странцу, који је жртва организованог криминала и/или трговине људима. Овим Законом предвиђа се могућност давања дозволе привременог боравка на хуманитарној основи странцу који је жртва организованог криминала и/или трговине људима. Њиме се предвиђа заштита и помоћ у погледу рехабилитације и повратка у државу уобичајеног боравка и/или у државу прихвата, ако та особа не испуњава опште услове за издавање дозволе о привременом боравку. Дозвола привременог боравка може се, такође, издати у случајевима када је присуство неког странца потребно у судском поступку и/или у случајевима када странац сарађује с властима у сврху откривања кривичних дјела и починиоца, или када је он жртва организованог криминала и његово присуство у БиХ је

¹⁶ Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока ФБиХ, Службене новине ФБиХ, бр.36/03, чл.7; Закон о заштити свједока у кривичном поступку РС, Службени гласник РС, бр. 48/03, чл.6.

¹⁷ Закон о кретању и боравку странаца и азилу, „Службени гласник БиХ“, бр.36/08 и 87/12., чл. 54, 56 и 58.

битно за спровођење судског поступка.

Права жртава трговине људима у складу с постојећим правним оквиром у БиХ су:

- заштита приватности и идентитета;
- физичка заштита;
- адекватан и сигуран смјештај;
- социјална заштита (образовање и ресоцијализација) и здравствена заштита;
- психолошка помоћ;
- посебна заштита дјеце и угрожених категорија;
- правна помоћ жртви у току кривичног и других поступака у којима жртва остварује своја права;
- информисање о правном статусу и савјетовање у сегменту права и обавеза на језику који жртва разумије;
- информације о начину приступа дипломатско-конзуларним представништвима земље поријекла или уобичајеног боравка жртве трговине;
- информације о могућностима и поступку репатријације;
- приступ тржишту рада.

Детаљна правила о поступању са жртвама трговине људима, које нису држављани БиХ, регулисана су Правилником о заштити странаца жртава трговине људима.¹⁸ Правилник предвиђа да се у циљу обезбјеђења посебне заштите и помоћи жртви трговине у вези с прихватом, опоравком и повратком, жртви трговине која је смјештена у склониште обезбјеђује: адекватан и сигуран смјештај, здравствена заштита, информисање о њеном правном статусу и савјетовање у сегменту њезиних права и обавеза на језику који жртва разумије. Правилник, такође, предвиђа правну помоћ жртви у току кривичног и других поступака у којима жртва остварује своја права, информације о начину приступа дипломатско-конзуларним представништвима земље поријекла или уобичајеног боравка жртве трговине, информације о могућностима и поступку репатријације, и различити видови тренинга и едукација у зависности од финансијских могућности.

Уколико је жртви одобрен привремени боравак, Правилник прописује обавезу омогућавања приступа тржишту рада и професионалној обуци и едукацији, за вријеме трајања одобрења привременог боравка. Уколико је жртва дијете омогућава му се приступ образовању. Помоћ жртви трговине могу обезбиједити невладине организације које имају закључен Протокол о сарадњи с Министарством безбједности БиХ.

Правила и поступак директне асистенције БиХ држављанима жртвама трговине људима утврђена су Правилима о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана Босне и Херцеговине.¹⁹ Овим Правилима, између осталог, постављају се принципи и заједнички оперативни стандарди у вези с процедурама идентификације, заштите и помоћи, као и активности примарне и секундарне превенције.

Иако је пристанак потребан како би се одраслом држављанину БиХ помогло – жртви, помоћ и одговорност за помоћ дјетету које је држављанин БиХ, за које се сумња да је жртва трговине људима, даје се аутоматски свим актерима у рефералном механизму.

Правила обавезују било коју институцију у БиХ, која вјерује да има или има информације да је неки држављанин БиХ предмет трговине људима, да одмах обавијести Државну агенцију за истраге и заштиту БиХ (у даљњем тексту СИПА) и Тужилаштво БиХ. Обавијест о сумњи и/или информације о трговини људима могу се уручити било којем тужилаштву или полицијском одјелу. Процес идентификовања обавља се коришћењем мултидисциплинарног приступа и поређењем

¹⁸ Правилник о заштити странаца жртава трговине људима, Службени гласник БиХ, бр. 49/13

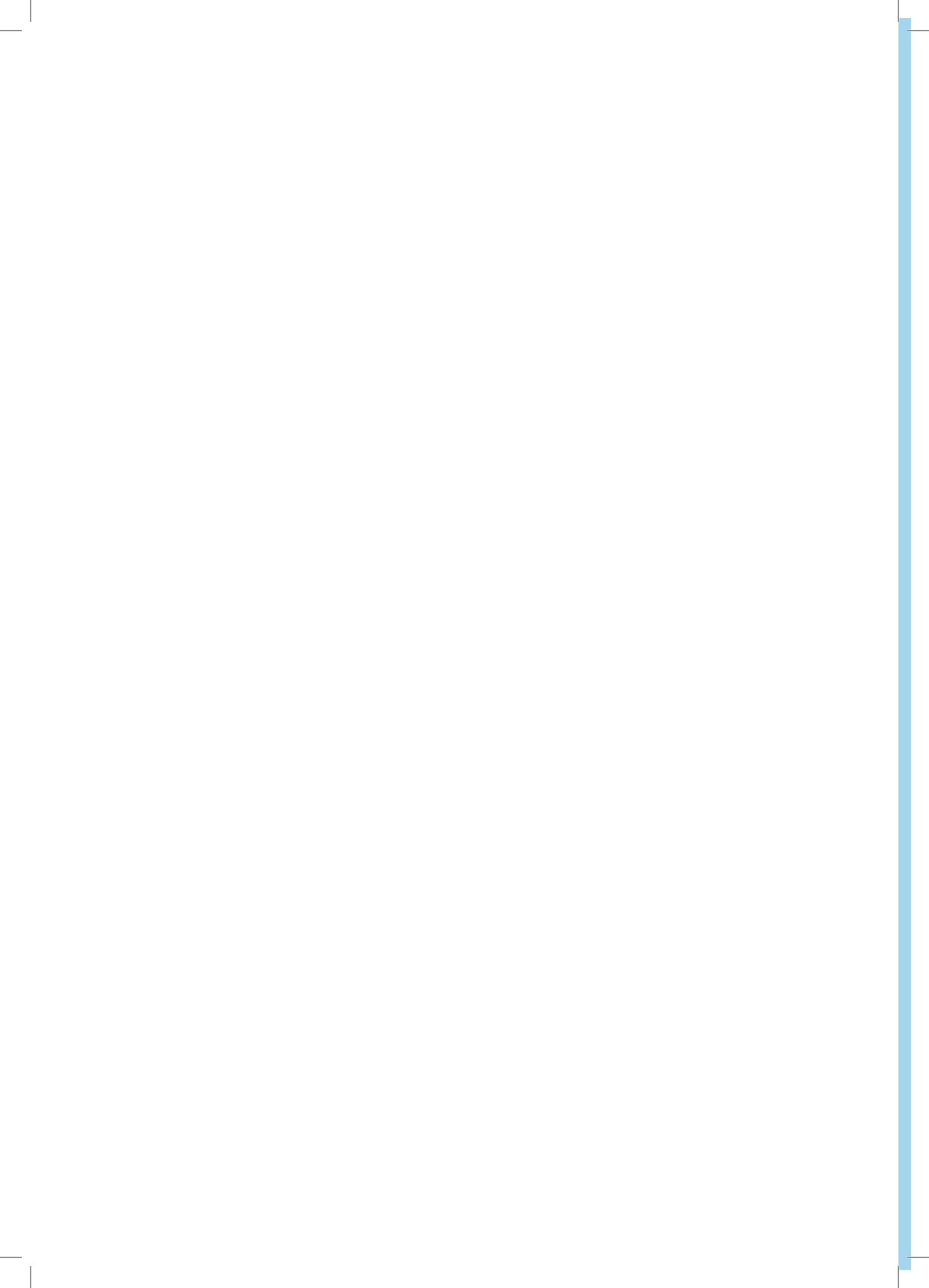
¹⁹ Правила о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана БиХ, Службени гласник БиХ, број 66/07, чл. 6, 7, 10. и 15.

података, као и синтезом информација о случају, које су добијене од овлашћених институција у БиХ и овлашћених организација.

Релевантне институције имају обавезу да без оклијевања извијесте надлежне агенције о идентификацији и да обаве разговор у случајевима када је потребан пристанак одрасле жртве или обавезно присуство привременог старатеља. Осим тога, Правила дају могућност старатељу да може затражити бесплатну правну помоћ и физичку помоћ, која се пружа у сарадњи с локалном полицијом, као и социјалну заштиту (лан 12). Центри за социјални рад (ЦСР) имају обавезу обезбиједити жртвама заштиту, бригу и смјештај, финансијску помоћ, савјетодавну помоћ, терапеутски третман, професионалну помоћ укључивањем у програм ресоцијализације, као и заштиту дјете (Члан 12).

Дијете жртва и свједок жртва третирају се као дјеца без родитељског старања или дјеца која су занемарена или без надгледања, без обзира на њихов породични статус.

Основни облици заштите жртви и свједока жртви односе се на: физичку заштиту, заштиту приватности и идентитета, правну помоћ, социјалну (образовање и ресоцијализацију) и здравствену заштиту, посебну заштиту дјете и заштиту угрожених категорија, као и обезбјеђење осталих потреба ради пружања одговарајуће индивидуалне заштите и помоћи жртви и свједоку жртви.

4.

ЧЕТВРТИ ЧАС НАСТАВЕ

ОТКРИВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Трговина људима је често прекогранична криминална активност која захтијева формализоване, брзе и ефикасне канале међународне полицијске сарадње и успостављене контакте агенција за спровођење закона те њихово међусобно повјерење и усклађено дјеловање. Ради свега наведеног и широког спектра безбједоносних пријетњи које представља трговина људским бићима, захтијева се брз, снажан и професионалан одговор агенција за спровођење закона.

4.1. Истражни принципи

Могућности истраге зависе од географских, структуралних и комерцијалних компоненти које сачињавају криминал трговине људима. Географски, могућности и правци истраге зависе од тога да ли се истрага спроводи у земљи поријекла, транзита или одредишта, односно да ли се истрага спроводи у фази регрутације, транспорта или експлоатације. Уколико се истрага спроводи у земљи поријекла могуће је истраживати сегменте регрутације жртава. У земљи транзита могуће је истраживати само сегмент транспорта, док је у земљи одредишта могуће истраживати сегменте пријема и експлоатације жртава.

У склопу цијелог процеса трговине, комерцијалне компоненте се појављују у једној или више фаза обављањем једне од сљедећих активности: рекламирања као дијела процеса регрутације или експлоатације; изнајмљивања објеката; транспорт; прибављања личних и путних докумената; комуникација ради организовања регрутације и експлоатације и финансијске трансакције везане за све горе наведено. Да би се дешавала трговина људима и експлоатација било којег облика, морају се користити неке или све од ових активности јер свака од њих ће направити доказе, што је свакако слаба тачка трговаца, која се мора искористити.

У процесима трговине људима активности се обављају и докази се могу пронаћи на бројним мјестима и у свим познатим облицима: јавни простори, улица, приватни стан, ноћни клуб, приватне куће, салони за масажу, такси службе, радионице, пољопривредна имања, градилишта, здравствене установе, имиграционе службе, царинске и граничне службе, здравствене установе и слично.

Обавјештајни подаци и докази могу се обезбиједити у личним контактима с бројним лицима. Овдје се не мисли само на проститутке и повезане упосленике, као што су рецепционери у салону, бару или хотелу, него и на професионалце као што су агенти за рекламирање, агенти за некретнине, службеници на граничним прелазима, царинарницама, имиграцијским уредима, агенцијама за посредовање у запошљавању, упосленицима у разним компанијама, банкама и слично. Ови лични контакти, такође, стварају независне документоване трагове који се могу пронаћи, анализирати

и користити као докази, као што су уговори о изнајмљивању, путне карте и лични документи, визе, забиљешке о преласку границе, радне и боравишне дозволе, детаљни телефонски рачуни и банковни депозити и документи о трансферу.

Докази ће се стварати током свих ових процеса трговине људима, омогућавајући истражиоцима да у потпуности утврде чињенице и прикупе доказе, спасе жртве, идентификују и одузму добит остварену криминалном активношћу.

4.2. Истражне методе

У истраживању кривичних дјела трговине људима и повезаних кривичних дјела могуће је примјењивати три истражна метода те спроводити паралелну финансијску истрагу:

- Реактивна истрага, заснована на жртви, њеној пријави и сарадњи;
- Проактивна истрага – заснована на прикупљању обавјештајних података;
- Дисруптивна истрага – метода која се примјењује када реактивна и проактивна метода нису одговарајуће.

4.2.1. Реактивна истражна метода

Реактивна истрага у фокусу има жртву, што захтијева врло јасне хуманитарне и правне дужности истражилаца те третирање жртве с пуним поштовањем њених основних људских права. Поред спровођења истражних радњи, истражилац у овим случајевима мора посветити пуну пажњу прије свега безбједности жртве и њој блиских особа, што подразумева константно вршење процјене њиховог безбједносног ризика. Безбједност и могућност освете жртвама и њиховим породицама ће увијек бити одлика трговине људима и никада се неће моћи у потпуности искључити као фактор ризика. Ипак, дужност истражиоца је да обезбједи да се фактори ризика за сваки случај процјене од почетка и да се процес процјене континуирано прегледа и ажурира. Успјех оваквог метода истраге је увијек ризичан с обзиром на сталну опасност да жртва може одустати од сарадње, најчешће због страха или друштвене стигме.

Основни предуслов за успјех јесте постигнути ниво међусобног повјерења жртве и истражиоца. Стога, истражилац све вријеме треба бити у потпуности отворен и искрен са жртвама, тако да су оне у потпуности свјесне питања, одговорности, потенцијалних посљедица и ризика који су везани за било коју одлуку која се може тражити од њих. Сарадња у истрази увијек укључује елемент ризика за жртве трговине, а могуће и за њихове породице. Од виталне је важности да су жртве у потпуности упознате са свим питањима и ризицима који су везани за било коју одлуку, коју истражилац може тражити од њих, тако да имају све информације које су потребне за доношење те одлуке. Превара жртава је стална тема у контексту анализе појавних облика кривичних дјела трговине људима: никада се не треба јавити ситуација гдје жртве трговине, које су преварили трговци, могу оправдано тврдити да су их службеници за спровођење закона такође преварили.

Дужност истражиоца је да буде сигуран да су жртве у потпуности информисане о помоћи која им је на располагању и да су у могућности да ступе у контакт с релевантним организацијама. Жртве трговине се можда никада неће опоравити од физичког, сексуалног и психолошког злостављања које су претрпили. Ипак, важно је да им се да пуни приступ постојећим службама за бригу да им помогне у процесу опоравка.

4.2.2. Проактивна истражна метода

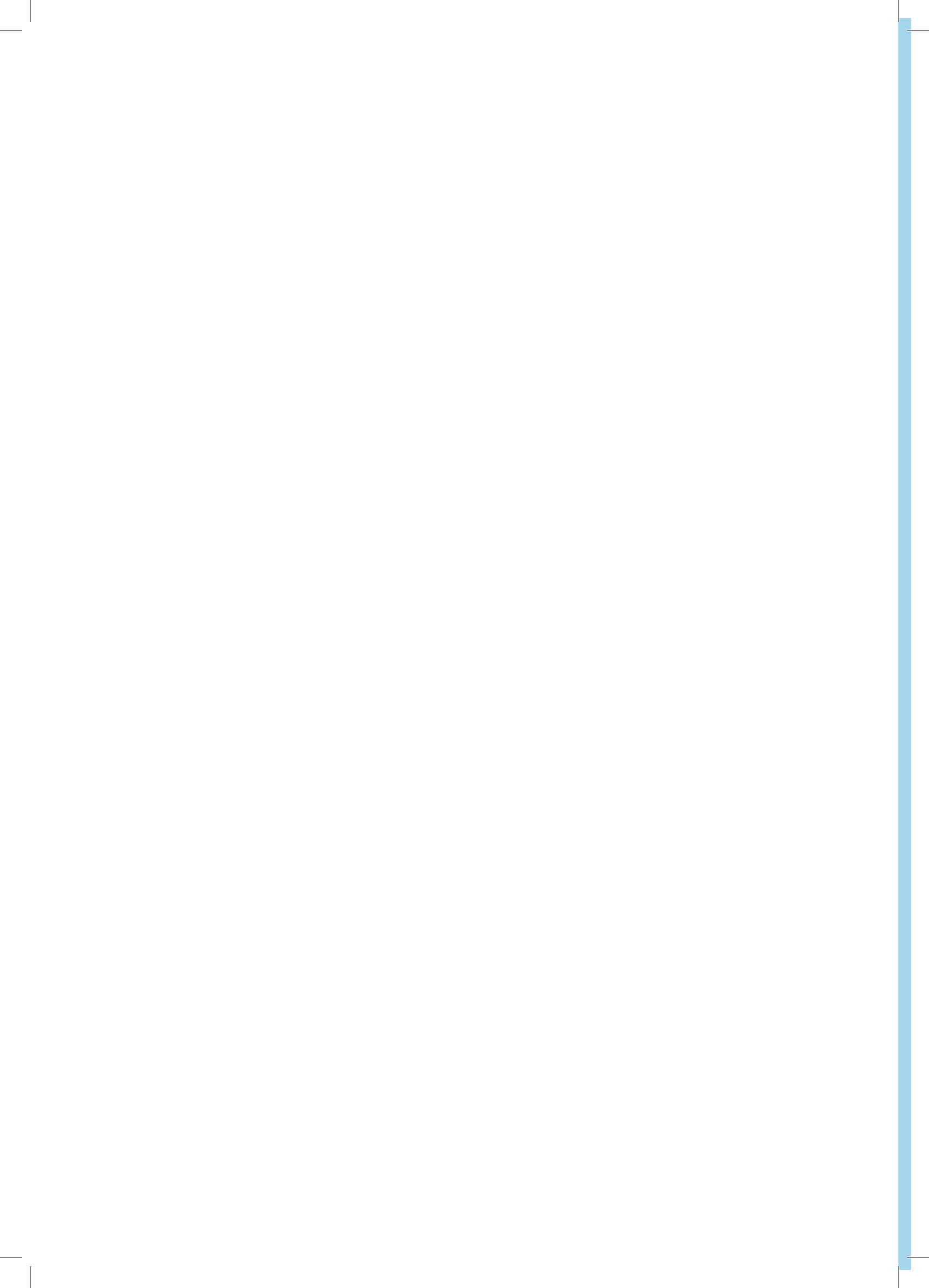
Основна карактеристика проактивне истражне методе јесте да она омогућује истрагу без (искључивог) ослањања на сарадњу и свједочење жртава. Употребљавајући комбинације прикупљања обавјештајних података, људског и техничког надгледања, прикривених истражилаца и стандардних истражних техника, могуће је идентификовати трговце и њихов криминалитет, те прикупити довољно доказа за њихово кривично процесуирање. Коришћење проактивне истражне методе је уједно и признање да постоје стварне и велике потешкоће с којима се сусрећу жртве трговине, које можда и желе свједочити против својих изабљивача, али које су онемогућене да то ураде због страха од освете према себи и својим најближим. Проактивна метода даје могућност борбе против трговаца а да није неопходно да жртве поднесу пријаву о кривичном дјелу и саме обезбиједи доказе. Коришћењем проактивне методе не намјерава се елиминисати жртва из истраге. Свједочење жртве ће увијек бити примарни извор квалитетних доказа, али се мора узети у обзир да су свједочења жртава неизбјежно повезана с питањима страха, освете починилаца, несигурности жртве и другим околностима које могу умањити доказну снагу исказа жртве. Проактивну методу можда није увијек могуће примјенити у свакој ситуацији, јер проактивне операције могу бити интензивне по питању ресурса, могу дуго трајати и бити скупе. Али, узимајући у обзир веома тешке посљедице трговине људима, прије свега по питању кршења људских права и слобода и стратешке пријетње коју трговина представља за друштво, трошкови се могу увијек аргументовано оправдати.

Досадашња искуства су показала да је проактивна метода врло ефикасна у борби против трговаца. Трговци виде жртве као комерцијалну робу која се регрутује, транспортује и искоришћава ради стварања прихода, јер трговина људима је само криминални бизнис, који се на крају сведе само на новац. Трговци редовно мијењају модус операнди, маршруте, идентитете и користе разне тактике да увећају профит и избјегну откривање. Али постоји један сегмент овог криминала који не могу запоставити ако желе да њихов посао буде профитабилан, а то је потреба да се производ односно услуга жртве трговине понуди на тржишту. Као и код свих комерцијалних активности, које захтијевају продају добара, трговина људима се не може извршити а да се роба не понуди на тржишту. Да би се роба или услуга продали о томе се морају доставити информације и понуде потенцијалним купцима. Нема трговине људима и нема зараде од ње ако клијенти нису упознати о расположивости роба и услуга жртава, а ово се може постићи само путем рекламирања, без обзира да ли је оно једноставно преношење информација усменим путем на улици или софистицирани начин рекламирања на интернету. Ова неопходна активност је слаба тачка за све трговце и они јој не могу побјећи. У том смислу, нуђење услуга жртве трговине људима је важан моменат за започињање проактивних истражних активности, јер је то уједно јако важан извор података и обавјештења о кривичном дјелу до којих полицијски истражиоци могу доћи самосталним радом, без да им се кривично дјело трговине људима претходно формално пријави. Ако истражилац зна гдје почети тражити, он ће моћи идентификовати и лоцирати трговину људима и на крају ће моћи лоцирати и трговце.

4.2.3. Дисруптивна истражна метода

Дисрупција, односно ометање криминалне активности, не пружа рјешење и може само привремено ријешити ситуацију и премјестити проблем на другу локацију. Да би успјела, дисруптивна метода треба користити иновативне и креативне тактике, које ће створити бројне и свакодневне проблеме, тако да трговцима људима постане веома отежано и скоро немогуће да наставе са својим криминалним активностима.

Дисруптивна метода може бити посебно одговарајућа и употребљава у ситуацијама када је ризик по жртве толико висок и непосредан да захтијева тренутни одговор. Такав тренутни одговор ће наравно онемогућити било какве проактивне истражне мјере у будућности, а дисрупција се предузима и када проактивна метода није исплатива из оперативних разлога, као што су ситуације гдје је надгледање мета непрактично или гдје је немогуће остварити тајни улазак у мрежу или када постоји недостатак ресурса за проактивно дјеловање. Некада дисруптивна метода може бити и одговор на тражење акције од становника заједнице гдје се трговина догађа или од заинтересованих група грађана.

5.

ПЕТИ ЧАС НАСТАВЕ

ПОСТУПАЊЕ СА ЖРТВАМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Кривична дјела трговине људима карактерише чињеница да као посљедицу имају низ тешких облика кршења људских права жртава, укључујући у неким случајевима и лишавање живота. Зато примарни фокус служби за спровођење закона треба бити усмјерен на оперативне технике које најбоље могу омогућити њиховим службеницима спашавање и помоћ жртвама трговине људима. Службеници за спровођење закона имају јасну дужност да реагују што је прије могуће, када идентификују жртву трговине или када жртва пружи обавјештајне податке или доказе везане за трговину.

Жртве могу бити идентификоване у разним животним ситуацијама, на разне начине и од стране разних лица, било да се ради о службеницима полиције, здравственим радницима, инспекцијским органима, члановима породице или грађанима. Некада жртва побегне од трговаца и потражи помоћ полиције. Некада полиција открије и идентификује жртву током обављања послова неповезаних с трговином, а некада полиција спаси или идентификује жртву током специфичне истраге против трговине људима. Дешава се и да полиција сазна за жртву од других служби или појединаца.

5.1. Процјена ризика

Агенције за спровођење закона имају дужност реаговања након идентификовања потенцијалне жртве трговине људима, док ће радње које се предузимају зависити од процјене ризика, а која мора почети чим се добију информације о потенцијалној жртви.

Заштита жртве је најосјетљивије питање с којим се суочава истражилац јер лична безбједност чак и животи жртве и њених најближих могу бити угрожени и могу зависити од професионализма истражилаца. С обзиром да се ризик никад не може у потпуности елиминисати у оваквим случајевима, треба константно имати на уму да је заштита жртве свједока критичан фактор у процесу процјене ризика и уколико се не може обезбиједити адекватна заштита, жртви се не треба дозволити да сарађује.

Процјена ризика се увијек треба спроводити у односу на три категорије жртава: откривене жртве за које се сазнало; друге неоткривене жртве које се и даље експлоатишу; и друге потенцијалне жртве које су можда на ивици да постану предмети операција трговине и експлоатације.

Ниво ризика се мора процијенити, како у контексту постојећег ризика за безбједност жртава и њихових најближих од могуће освете осумњичених, тако и у контексту нових или додатних ризика који се могу јавити као резултат реакције осумњичених на покретање и спровођење истраге.

Кључна питања при процјени ризика су :

1. Колики је ризик за тренутну жртву?
2. Да ли постоје друге неоткривене жртве које треба узети у обзир – ако да, који је ниво ризика за њих?
3. Да ли су друге потенцијалне жртве у јасној опасности – ако да, који је ниво ризика за њих?
4. Да ли је ниво ризика за тренутне, неоткривене или потенцијалне жртве тако висок да је потребна тренутна интервенција?
5. Ако не, да ли се може контролисати ниво ризика на сигуран начин док се спроводи проактивна истрага да се спаси тренутна жртва и било која неоткривена или потенцијална жртва, као и да се процесуирају трговци?
6. Или, ако проактивна истрага није могућа, да ли се може безбједно контролисати ниво ризика за тренутну и било коју неоткривену или потенцијалну жртву, ако се примјењује дисруптивна стратегија против трговаца?

Од односа и спремности жртава да сарађују зависиће и процјена ризика, која ће бити различита за жртве које не сарађују, жртве које дјелимично сарађују и жртве које у потпуности сарађују. При процјени ризика потребно је у обзир узети сљедећа специфична питања:

1. Ако се жртва открије у својој земљи, да ли је безбједно да се врати кући и да ли би кући била изложена ризику од напада, освете, притисцима да промијени изјаву/свједочење и/или би била поново предмет даље трговине? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
2. Ако се жртва открије у земљи транзита или одредишта, да ли је по њу ризично да се депортује или врати у земљу поријекла? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
3. Ако су жртве ухапшене због прекршаја као што су илегални улазак и боравак у земљи или посредовање у сврху проституције, или неки други прекршај повезан са статусом жртве, да ли их треба депортовати или кривично гонити због тога? Да ли би се јавио ризик од трговаца јер су ухапшене и кривично гоњене? С друге стране, да ли би биле под ризиком ако не би биле кривично гоњене, јер би трговци посумњали да је резултат непостојања судског процеса или депортације њихова сарадња с полицијом?
4. Да ли постоје социјални, културни или вјерски фактори због којих би репатријација била ризична, нпр. да ли се жртва враћа породици која ју је продала? Да ли вјера жртве значи да је под ризиком ако је враћена кући као жртва трговине која је била присиљена на проституцију? Да ли ће бити социјално искључена у својој средини због трговине?

Процјену ризика треба извршити што је прије могуће када се открије жртва или по добијању обавјештајних података или доказа од жртве или треће стране, а ризици се требају континуирано процјењивати. Континуирана процјена је врло важна јер се послије иницијалне процјене, фактори ризика морају ревидирати у сваком стадију истраге, а посебно непосредно прије било које операције хапшења или када ће се жртва сарадња открити одбрани трговца.

5.2. Жртве које не сарађују

Без обзира на то да ли сарађују с полицијом и без обзира на резултате процјене ризика, жртве имају право на тренутну заштиту која обухвата физичку безбједност, љекарску и психолошку помоћ. Таква помоћ се треба пружити увијек и никада не треба зависити од договора о сарадњи с полицијом.

Након пружене заштите и љекарске и психолошке помоћи у поступању са жртвама које не сарађују, врло брзо ће се појавити дилема да ли покретати кривични поступак, да ли рјешавати одговарајући статус жртве или, ако је у питању страна жртва, да ли жртву треба репатрирати.

Када је ипак крајњи исход поступка жртвин повратак, постоје даље мјере које се требају узети у обзир за помоћ жртвама, иако су одбиле да помогну истражиоцу. Оне остају рањиве жртве злочина и заслужују помоћ. Да би се умањио овај ризик, у сарадњи с владиним или невладиним агенцијама у земљи поријекла настоје се направити аранжмани да се жртва сачека и да јој се помогне приликом доласка кући. Овакав поступак ипак зависи од тога да ли се жртва слаже с тим. Стога, с жртвом се увијек треба консултовати и треба се тражити њена дозвола и писана потврда.

Прије организовања повратка стране жртве, врши се процјена ризика за повратак, која треба дати одговоре на питања: да ли је ова опција безбједна за жртву; да ли је организација, која ће пружити помоћ и подршку жртви након доласка у земљу поријекла, безбједна и поуздана и да ли има одговарајући капацитет за подршку жртви; и слично.

5.3. Жртве које ограничено сарађују

Сви фактори ризика, који су присутни код жртве која не сарађује, присутни су и код жртве која ограничено сарађује. Додатно се треба процијенити колико обавјештајни подаци, које је дала жртва, могу угрозити трговце, да ли су подаци које је дала познати само тој жртви или се могу открити на други начин или путем других извора. Ако се обавјештајни подаци могу сазнати само од те специфичне жртве, и ако се одлучи почети истраживати, потребно је процијенити који су ризици за жртву и да ли се могу контролисати. Потребно је узети у обзир да ли жртве имају рањиве вољене особе које би биле под ризиком ако се почне истраживати, гдје су, да ли се ризик може контролисати и да ли постоји капацитет за њихову заштиту. Додатни ризик је присутан ако обавјештајни подаци, који су добијени, не могу доћи ни од једног другог извора и због тога би трговци сигурно открили да жртва сарађује чим би истражиоци почели дјеловати, користећи те податке. Из свих чињеница и обавјештајних података које пружи жртва и други извори, на крају је потребно процијенити да ли је ниво ризика, који представљају трговци, толико велик да се жртвама не треба дозволити да сарађују на било који начин, јер су присутни ризици толико озбиљни да се не могу контролисати.

Процјена ризика се врши у односу на постојеће механизме заштите и њихове капацитете, те се стога мора ослањати на одредбе закона о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом, као и Закона о програму заштите свједока.

Ако процјена ризика укаже да је ризик висок и да се не може контролисати и ако се не може у потпуности прикрити идентитет жртве и њена улога, може бити неопходно да се не предузима акција која би угрозила жртву.

Ако жртва сарађује тако што пружа обавјештајне податке али не доказе, истражилац ће забиљежити све обавјештајне податке, процијенити их и прослиједити. Притом треба имати на уму да ће оваква жртва бити временски ограничено на располагању. Жртва која ограничено сарађује биће убрзо враћена у своју средину или репатриратана у своју земљу, гдје можда више неће бити доступна за разговоре или ће такве разговоре избјегавати.

5.4. Жртве које сарађују

При процјени ризика за жртве, које су спремне да дају писане изјаве и да свједоче поред фактора ризика који се узимају у обзир код жртава које не сарађују и жртава које ограничено сарађују, потребно је узети у обзир и сљедеће: у случајевима гдје је фактор ризика велики, да ли су докази и свједочење жртве неопходни, могу ли се добити из других извора, те да ли ће кривични поступак бити немогућ без њих.

Као дио процјене ризика у случају жртве која сарађује, гдје је циљ судски процес, потребно је узети у обзир: који су мотиви иза жртвине сарадње, да ли ће жртва бити кредибилан свједок, да ли се докази могу колаборирати, да ли је жртва довољно јака да прође кроз судски процес. Ако одговор на било које од ових питања доводи у питање успјешност судског процеса, треба веома пажљиво процијенити да ли жртви треба омогућити да икако сарађује.

Резултати процјене ризика могу сугерисати различите одлуке. Ако је потреба за сарадњом жртве јача од фактора ризика и ако се фактори ризика могу контролисати, онда се може одобрити наставак сарадње. Уколико су фактори ризика већи од важности овог доказа за исход судског поступка, у том случају треба одбити сарадњу и искористити обавјештајне податке које пружа инцијална изјава.

5.5. Жртва као свједок

Успјех реактивне истраге, засноване на сарадњи са жртвом, увелико зависи од третмана жртве која је уклоњена из тренутне опасности и која се сложила дати изјаву и свједочити пред судом. Стога је врло важно да се таква жртва третира у складу с три основна принципа: третирати жртву са осјећајем и професионално с пуним поштовањем њених људских права; створити оптималне услове у оквиру којих жртва може пружити своје доказе и свједочити на начин који минимизира неизбјежну трауму коју процес доноси; придржавати се ових принципа не само као хуманитарне и професионалне дужности, него и зато што ће такав однос максимизирати потенцијал жртве да свједочи и тако допринесе осуди трговаца, који су криви за њену патњу.

Основа за хумани и професионални третман жртве је пружање помоћи и подршке која мора укључити: хитне медицинске, психолошке и безбједоносне потребе жртве; хитни форензички медицински преглед с жртвином дозволом, ако наводи укључују сексуално и/или друге врсте физичког напада; хитно регулисање боравишног статуса, уколико је жртва странац; стално обавјештавање жртве о питањима безбједности и заштите те узимање у обзир њених страхова и забринутости; задовољавање основних животних потреба као што су смјештај, исхрана, хигијенске потребе, финансијска подршка и правно савјетовање.

Врло је извјесно да ће жртва трговине бити тешко трауматизирана сексуалним, физичким и психолошким злостављањем у неком дужем временском периоду. Због тога је првенствено треба упутити на преглед и процјену од стране стручног медицинског особља и психолога. Жртви треба бити дозвољено да одабере пол доктора и овај избор треба настојати испоштовати када год је могуће. Такав преглед ће захтијевати писмено одобрење жртве или њеног старатеља. Повреде и трагови злостављања на жртви се требају документовати и фотографисати. Процјена физичких озљеда ће бити релативно јасна у поређењу са психолошким повредама, које жртва вјероватно има. Професионално и вјешто савјетовање ће највјероватније бити потребно дужи временски период.

Након што буде спашена од трговаца људима, жртви ће требати обезбједити основне животне потребе на које истражилац мора обратити пажњу. Требаће јој безбједан смјештај и све што он

подразумијева, регулисање боравишног статуса уколико је жртва странац и финансијска подршка. Од жртве се не може очекивати да се сконцентрише на сарадњу с полицијом док јој не буду задовољене ове основне потребе. Пружање ове врсте асистенције спада у надлежност других тијела, која су изван полицијских тијела, а која су надлежна за пружање ове врсте асистенције жртвама.

Досадашње искуство у Босни и Херцеговини и многим другим земљама је показало да су невладине организације у најбољем положају да одговоре на ове потребе и да би истражилац требао успоставити контакт с њима што прије. Министарство безбједности је успоставило мрежу с невладиним организацијама које смјештају и пружају помоћ страним жртвама, док је Министарство за људска права и избјеглице успоставило мрежу невладиних организација које управљају сигурним кућама у којима се пружа помоћ и заштита држављанима Босне и Херцеговине. Стога се у контактима с ова два Министарства може изнаћи одговарајуће рјешење и одабрати адекватна сигурна кућа, која ће највише одговарати прије свега потребама жртве, а затим и потребама вођења даље истраге о трговцима који су експлоатисали жртву. Између надлежних министарстава и невладиних организација које управљају сигурним кућама за жртве трговине људима су закључени протоколи о сарадњи, који регулишу сва питања функционисања, упућивања и подршке жртвама трговине.

5.5.1. Права жртава

У односу на процедуре и права жртава погледати Модуле 7 и 8 Приручника. Као и свака друга жртва криминала и жртва трговине људима има право на потпуну тајност. Стога ће се жртва упитати, прије укључивања у било који облик помоћи, да ли пристаје на то, а посебно када се упућује у партнерску организацију која пружа подршку жртвама. Од жртве ће се затражити писмена сагласност о томе. Дужност истражиоца је да иницира контакт с организацијом која ће прихватити жртву и обезбиједити сигуран привремени смјештај, добивање помоћи и одговарајуће подршке. Смјештање треба извршити у што краћем року након спашавања жртве, како би се жртва одморила и уз помоћ особља сигурне куће опоравила и припремила за сарадњу са истражиоцима. Треба омогућити жртви временски период да сагледа своју ситуацију. Онда она може процијенити сва питања као што су статус боравка и ризици за безбједност, који ће бити везани за њену сарадњу. О цијелом процесу сарадње жртва и истражилац требају отворено и искрено разговарати, на неутралном терену у присуству независног савјетника, који може савјетовати и помоћи жртви. Жртви треба бити омогућено да добије правни савјет од независног савјетника прије доношења потпуно размотрене одлуке.

Међутим, у времену док се жртва опоравља и размишља шта одлучити, истражиоцима се може десити проблем и временски тјеснац с поступањем у истрази, поготово ако су осумњичени ухапшени и затворени прије него жртва донесе одлуку. Ради се о тзв. “периоду рефлексije”, унутар којег се са жртвом интензивно ради са циљем да она сама донесе одлуку о томе је ли жртва трговине људима, хоће ли и у којем облику учествовати у кривичном поступку и коју врсту права и асистенције очекује у том смислу. Настојање истражиоца да обезбиједи доказе може имати резултат у ускраћивању права жртви да донесе одлуку о процесу, јер би хапшење открило трговцима да она сарађује с полицијом. Ово као посљедицу може имати настојање трговаца да пронађу жртву и спријече је да сарађује с полицијом, као и да јој се освете. Страх од таквих ситуација је кључни елемент који жртва процјењује приликом доношења своје одлуке.

Исто тако, ако се одложи акција док жртва не донесе одлуку, осумњичени трговци могу побјећи, уништити или сакрити доказе, што за крајњи резултат има онемогућавање ефикасне истраге. Не постоје јасна правила која могу олакшати доношење правилне одлуке за истражиоца и увијек је питање проналаска баланса између два приоритета, који се у сваком случају морају посебно сагледати.

5.5.2. Форензички љекарски преглед

У највећем броју случајева, сексуално или физичко злостављање жртава трговине људима ће бити везано за догађаје који су се десили извјесно вријеме прије него што је жртва спашена и стога је потребно захтијевати хитну љекарско-форензичку акцију. Али, то се не смије занемарити, исто као ни чињеница да је неизвјесно када ће жртва почети отворено причати своју причу истражиоцу. Ако околности дозволе, период рефлексije треба почети прије него истражилац узме доказе од жртве, уколико не постоји потреба за хитне љекарско-форензичке прегледе. Те прегледе потребно је обавити ако је жртва од почетка изјавила да је била сексуално и/или физички нападнута.

Стога је најсврхисходније и најкорисније обавити форензички љекарски преглед што је прије могуће, наравно уз поштовање процедуре према Закону о кривичном поступку и уз писмено дати пристанак жртве. Циљ оваквог поступања је да се утврди постојање и врста тјелесних озљеда и да се одреди њихова медицинско-правна квалификација, затим да се уоче и правно-технички фиксирају и обезбиједи трагови и видљиве повреде, да се пронађу трагови који указују на сексуалну експлоатацију, уколико су присутни и ако се могу очекивати, те да се изврши општа медицинска евалуација оштећене особе ради евентуалног наставка медицинског третмана.

5.5.3. Статус жртве странца

Када је жртва странац једно од њених права јесте да јој се регулише статус у земљи у којој је била експлоатисана. Веома је важно ријешити ова питања да би се избјегло њено компромитовање од стране одбране трговаца пред судом, под изговором да је жртва пристала свједочити да би избјегла кривично гоњење и/или да обезбиједи дозволу да борави у земљи.

Зато је неопходно ступити одмах у контакт с надлежним тужилаштом и Службом за послове са странцима, да би се сагледале обје теме на етички и транспарентан начин, тако да донесена одлука може поднијети упите на суђењу. Кривично законодавство и Закон о боравку и кретању странаца и азилу Босне и Херцеговине садрже одредбе које омогућавају да се жртва трговине људима ослободи од кривичног гоњења за кривична дјела која је починила у статусу и околностима трговине људима, те додјелјивање привремене боравишне дозволе на хуманитарној основи за жртве трговине људима.

5.6. Подршка жртви

5.6.1. Склониште

Праксе пружања привременог склоништа су разноврсне. Вјероватно најбоље рјешење су сигурне куће, којима управљају невладине организације које су се специјализовале у подршци жртвама трговине. Особље таквог склоништа је обично потпуно свјесно питања безбједности и искусно је у поступању с високо ризичним случајевима. У сваком случају, и даље ће бити одговорност истражиоца да процијени да ли организација, о којој је ријеч, има капацитет да задовољи жртвине безбједносне потребе и да одлучи у које ће склониште смјестити жртву.

Након смјештања жртве, истражилац у сарадњи са особљем склоништа треба договорити све детаље пружања подршке жртви. Исто тако, треба бити у сталном контакту са особом која ће испред склоништа бити одређена да води случај.

У неким посебним случајевима додатне подржавајуће мјере могу бити додијелјене жртви, попут

давања мобилног телефона жртви и личног аларма за панику, у комбинацији с хитним контакт бројевима. Важно је да се и жртва упозна с важношћу њене улоге и с одговорношћу по сопствену безбједност. Жртви треба дати јасна упутства: да избегава подручја гдје се осумњичени и њихови сарадници могу окупљати; да не одаје адресу или контакт бројеве склоништа никоме прије него што се посавјетује са истражиоцем и особљем склоништа; буде врло опрезна у комуникацији са својом породицом или пријатељима, ако та комуникација може довести до откривања њене тренутне локације.

5.6.2. Комуникација с породицом

Питање комуникације с породицом је посебно осјетљиво питање. Природно је да жртва жели разговарати са својим вољеним, али то исто може довести у питање њену безбједност. Не смије се занемарити могућност да ти контакти буду под надзором трговца људима, како би сазнали гдје је жртва. Исто тако постоји ризик за безбједност њене породице, која може бити угрожена таквим контактима. У сваком случају, имајући у виду важности подршке и осјећања које жртва може имати од стране породице, треба омогућити такве контакте уз предузимање свих мјера предострожности безбједносне природе. У том правцу може се успоставити сарадња с полицијским агенцијама у подручју гдје живи жртва породица или сарадња између невладиних организација. У сваком случају, прије доношења било какве одлуке и њене реализације, жртва поимања и жеље се требају имати у виду и узети у разматрање.

5.6.3. Текуће социјалне потребе; смјештај, финансијска подршка и савјетовање

Невладине организације овлаштене од стране надлежних министарстава су те које су имају најбољи капацитет да задовоље социјалне потребе жртава. Полиција нема одговарајуће обучено особље, ни времена, а ни осталих ресурса да обезбједи ниво и квалитет подршке која треба жртвама трговине. Током пружања подршке жртви, у невладиним организацијама се настоје пружити све потребне мјере у оквиру склоништа, без излагања жртве ризику од честих и непотребних излазака из склоништа. То укључује специјализована савјетовања, правне савјете, помоћ при статусу боравка и финансијску помоћ, а у неким случајевима се одржавају и школовања и преквалификавања сваке од жртава, како би се побољшали њени изгледи за успјешном рехабилитацијом у друштво.

5.6.4. Подршка у току суђења

Веома важан облик подршке жртвама јесте настојање да се помогне жртви да прође кроз процес суђења са што мање проузрокованих траума. Могућности које су на располагању за овакву подршку су ограничене Законом о заштити уговорених свједока и свједока по пријетњом. Истражилац мора образложити жртви на самом почетку какве су могућности и с чим се све може сусрети при свједочењу. Кључ проблема је у раној и уској сарадњи с тужиоцем.

5.6.5. Подршка након судског процеса

Након окончања судског процеса, жртва трговине која је свједочила против својих трговаца и даље остаје под повећаним безбједносним ризиком, који је можда чак и виши него прије суђења. Одговорност истражиоца за безбједност и добробит жртве се не завршава са закључењем судског процеса, а процес процјене ризика се мора наставити.

5.6.6. Репатријација – Враћање кући

Након што се оконча потреба смјештаја жртве у склоништу, жртва ће се сама вратити или бити враћена својој кући или у своју земљу поријекла уколико је у питању странац. Уколико жртва жели да се врати својој кући она има основно људско право да исто и учини, чак и у случајевима гдје је ниво ризика велик. Жртва се мора у потпуности упознати с ризицима и ако је и даље одлучна да се врати кући, тад се не би требала спречавати. У таквим околностима, истражилац мора изнаћи начине подршке и заштите, који могу постојати у њеној средини како би јој помогли. У свакој ситуацији када се жртва враћа кући или у своју земљу, потребно је извршити процјену ризика и могућности смјештаја жртве. Процјену раде полицијске агенције које воде случај заједно с полицијским агенцијама надлежним на подручју у које се жртва враћа, те са центрима за социјални рад и невладиним организацијама које су укључене у подршку жртви. У случају да је жртва странац и да се враћа у своју земљу поријекла у читав поступак процјене ризика и повратка укључује се и Служба за послове са странцима и надлежне полицијске службе из земље поријекла, које се контактирају путем редовних канала међународне полицијске сарадње.

5.6.7. Информисање жртве након процеса

Контакт и пружање прикладних мјера безбједности и подршке жртви од стране полицијске агенције и организације, која је пружала помоћ жртви, требали би бити настављени и након окончања судског процеса. Истражилац треба информисати жртву након што се случај оконча, тако да она има јасну слику спроведене истраге и суђења. Контакте и информисање је неопходно одржавати барем до истека свих рокова за жалбу на судску одлуку, мада чак и тада постоји могућност поновног позивања жртве на свједочење.

ГЛОСАРИЈУМ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

Дискриминација је свако прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на особе или групе, као и на чланове њихове породице, или особе у вези с њима, на отворен или прикривен начин, а која се заснива на раси, боји коже, националном или етничком поријеклу и припадности, језику, вјерском или политичком убјеђењу, полу, сексуалној оријентацији, имовинском стању, рођењу, здравственом стању, брачном стању и другим личним својствима. Дискриминација представља активно дјеловање и понашање на темељу предрасуда или намјерног оспоравања права некој друштвеној групи и/или припадницима/цама тих група. Критерији оспоравања могу се темељити на полу/роду, полној оријентацији, раси, вјероисповијести, етницитету, доби и сл. Дискриминирајуће дјеловање иде у прилог појединца/групе, а усмјерено је на штету другог појединца/групе, чиме се истиче његов/њихов мање вриједан положај у друштву. Норме и правила на темељу којих се искључују те друге, најчешће мањинске групе, уграђене су у друштвену структуру и социјализацијски се репродукују путем образовног система, културе, медија, а каткад и политичког система.

Дјечији рад се односи на рад особа испод 18 година старости.²⁰ Није сваки рад дјетета штетан и не подразумева нужно експлоатацију. Не може се говорити о радној експлоатацији дјетета када дијете помаже родитељима у обављању основних кућних обавеза и свој џепарац зарађује од родитеља или радом у кућном бизнису, када се рад обавља у дјететово слободно вријеме, када је посао примјерен његовом психофизичком развоју и када посао не утиче на социјално-емоционални развој дјетета. Благовремено укључивање дјете у обављање одређених послова представља важан подстицај за њихов социо-емоционални развој, учећи их социјалним вјештинама, које ће искусно користити у будућем животу.

Експлоатација представља искоришћавање других људи путем проституције или других облика сексуалног искоришћавања, принудног рада или пружања услуга, ропства или поступака сличним ропству, служења под принудом или уклањања органа.

Кријумчарење представља недозвољено превођење или омогућавање превођења једног или више миграната или других лица преко државне границе или сачињавање, набављање или посједовање лажне путне или личне исправе у намјери прибављања неке користи за себе или другог. Кријумчарење представља и врбовање, превозење, сакривање, пружање заштите или на други начин омогућавање боравка кријумчарених лица у Босни и Херцеговини.

Малољетна особа/дијете је особа која није навршила 18 година живота.

²⁰ Конвенција о правима дјететета, Закон о ратификацији УН Конвенције о правима дјетета, Службени лист РБИХ, број 2/92 и 13/94

Миграција (латински мигратио, миграре – лутање, кретање, сељење) подразумијева пристанак особе да оде из своје земље поријекла и усли се у дугу земљу. Миграција је добровољна и не подразумијева превару, присилу, експлоатацију и насиље. Миграција подразумијева физичко кретање кроз простор између двије дестинације; притом је важна удаљеност, вријеме или трајност боравка у другој земљи, становање тј. пребивање, активности и њихове посљедице.

Надлежне институције представљају сви државни, ентитетски, кантонални и општински органи у Босни и Херцеговини, које имају законом прописане надлежности да координирају или спроводе активности на превенцији и сузбијању трговине људима, односно надлежне су за пружање помоћи и заштите. Ти органи и институције су: Државни координатор за борбу против трговине људима и илегалне имиграције, Министарство безбједности, Државна агенција за истраге и заштиту, Гранична полиција, Служба за послове са странцима, Тужилаштво и Суд Босне и Херцеговине, Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност полова, Министарство цивилних послова, Министарство правде, Министарство вањских послова, те ентитетске, кантоналне и општинске институције и организације, као и надлежна одјељења Брчко Дистрикта за унутрашње послове, социјалну, породичну и здравствену заштиту, науку и образовање, расељена лица и избјеглице, џендер центри, судови и тужилаштва.

Овлашћене организације означавају регистрована удружења или фондације (невладине организације) с капацитетом за заштиту и пружање помоћи жртвама и свједоцима жртвама. То су организације које су закључиле протокол о сарадњи у активностима везаним за борбу против трговине људима с надлежним институцијама.

Питање једнакости жена и мушкараца обухваћа право на једнакост и једнаке могућности, као и право на разлику те признање права и субјективно знање о томе, а тиче се саморепрезентације, самопоштовања и многоструких идентификовања појединаца/ки као људских бића.

Права жртва трговине људима су: адекватан и сигуран смјештај; здравствена заштита; информисање о њеном правном статусу и савјетовање у сегменту њезиних права и обавеза на језику који жртва разумије; правна помоћ жртви у току кривичног и других поступака у којима жртва остварује своја права; информације о начину приступа дипломатско-конзуларним представништвима земље поријекла или уобичајеног боравка жртве трговине; информације о могућностима и поступку репатријације; и различити видови тренинга и едукација у зависности од финансијских могућности.

Присилни дјечији рад етиолошки подразумијева присилу или пријетњу неким обликом казне, рад на који то дијете није самовољно пристало. Треба нагласити да код појединих облика искоришћавања дјецe постојање добровољног пристанка не спречава утврђивање почињеног кривичног дјела над дјететом, због чега се поред термина “присилни дјечији рад” више користи термин „радна експлоатација дјецe”.

Проституција представља праксу добровољног упуштања у сексуалне активности, обично са особама које нису супружници или пријатељи, ради директне исплате у новцу или другим вриједностима. Проституција може бити добровољна ако је у питању индивидуални избор искључиво пунољетне особе, под условом да то није организована активност у којој учествује више особа (нпр. подвођач и особа која се проституше или више њих).

Рехабилитација представља мјере предузете ради опоравка и укључивања рехабилитоване особе у свакодневне животне токове.

Реинтеграција се може схватити као накнадно обнављање или допуњавање нечега што је појединцу или некој друштвеној групи било битно или им је недостајало, а што је имало пресудан утицај на настанак нежељене појаве, у овом случају трговине жртвом. Реинтеграција представља

свеобухватан процес који је усмјерен на отклањање узрока трговине људима. Изазивање промјена у личности појединца, његовој породици и локалној заједници је главни предуслов успјешне реинтеграције. Уколико су промјене само на једном нивоу, нпр. личном, а не прате их истовремено промјене и на осталим нивоима, извјесније је да ће жртва поново бити у опасности, него да ће се у потпуности реинтегрисати. У овоме и јесте најзначајнија разлика између ресоцијализације и реинтеграције. Док ресоцијализација инсистира на одговарајућим промјенама на нивоу појединца, реинтеграција подразумијева неопходност промјена на свим нивоима. Реинтеграција укључује процесе рехабилитације, репатријације и ресоцијализације.

Репатријација подразумијева процес повратка странца жртве трговине људима у земљу поријекла.

Ресоцијализација представља повратак жртве у друштвену заједницу и њену оспособљеност да живи друштвено усклађеним животом, као и да нормално и успјешно обавља друштвене активности. Овдје се претпоставља или да процес социјализације појединца није успјешно довршен током развоја и сазријевања личности или да је код особа, које су биле успјешно социјализоване, дошло до испољавања неадаптираног понашања усљед различитих неповољних фактора. Због тога постоји потреба за њиховом накнадном ресоцијализацијом.

Самоидентификовање подразумијева ситуацију у којој пунољетна особа објашњава облике експлоатације, којима је била изложена током одређеног временског периода, а на основу којих ће надлежни службеник или овлаштено лице процијенити да ли се ради о потенцијалној жртви трговине људима.

Сексуално насиље је превладавајући облик полно условљеног насиља и покрива бројне врсте сексуалног злостављања, међу којима су: полно узнемиравање, присилне сексуалне радње, силовање, инцест, сексуално ропство, проституција, насилна дјела против сексуалног интегритета жена, присилна трудноћа, негирање права на коришћење контрацепције и други облици нежељеног сексуалног понашања. Свјетска здравствена организација дефинише сексуално насиље као било који сексуални чин, покушај остваривања сексуалног чина, нежељени сексуални коментар или приједлог који је усмјерен против особе и њезине сексуалности, а који може починити друга особа без обзира на однос са жртвом или ситуацију у којој се налазе. Карактерише га употреба силе, пријетње или уцјене за угрожавање добробити и/или живота саме жртве или њој блиских особа. Уз то, у тај тип насиља ваља укључити и различите облике ритуалних пракси, укључујући силовање у рату, генитално сакаћење жена или казне за родну трансгресију.

Специјални третман дјетета подразумијева обезбјеђивање смјештаја на безбједно мјесто, поштовање мишљења дјетета, право на повјерљивост и дискрецију, право на информацију, ефикасно вођење поступка односно процјену појединачног случаја, те проналажење и примјену трајног рјешења.

Пол/род представља биолошке карактеристике које обиљежавају људска бића као жене и мушкарце. У друштвеним се наукама пол дефинише као друштвена и законска класификација биолошких карактеристика које особе дијеле на само двије категорије, на мушки и женски пол.

Полна дискриминација представља свако искључивање, ограничавање или неједнак третман темељен на полу. Укључује све облике понашања или предрасуда који су усмјерени на оспоравање права на темељу пола. Појам се најчешће односи на дискриминацију женског пола.

Стереотип представља генерализоване ставове о некој другој, али и властитој скупуни. Најчешће обухваћају физичке и психичке карактеристике за које се претпоставља да одређују прије свега неког/неку појединца/ку, а затим цијелу групу којој тај појединац/ка припада. Најчешће су позитивни стереотипи ставови о нашој групи, а негативни се односе на ставове о другим групама, иако је могућа и обрнута ситуација.

Свједок је лице без чијег свједочења нема изгледа да се у кривичном поступку истраже и утврде чињенице или утврди боравиште осумњиченог лица, или без чијег свједочења би то било јако отежано.

Трговина људима означава употребу силе или пријетње употребе силе или друге облике принуде, отмице, преваре или обмане, злоупотребе власти или утицаја или положаја беспомоћности или давања или примања исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем да: врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искоришћавања проституцијом другог лица или других облика сексуалног искоришћавања, присилног рада или услуга, ропства или њему сличног односа, служења, одстрањивања дијелова људског тијела или другог искоришћавања. Израз трговина људима, исто тако, обухваћа сљедеће појмове кривичних дјела, која су предвиђена Кривичним законом Босне и Херцеговине: заснивање ропског односа и превоз особа у ропском односу и међународно врбовање ради проституције. Такође, обухваћа кривична дјела трговине људима која су предвиђена кривичним законима ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине ради вршења проституције, искоришћавање дјеце у сврху порнографије, производња и приказивање дјечије порнографије, навођење на проституцију и упознавање дјетета са порнографијом.

Врбовање/регрутовање у домену трговине људима обухваћа разне облике преваре, обмане, лажи и/или искривљавање чињеница у сврху увјеравања особе – жене, дјетета и/или мушкарца – да пристане на понуђене, односно лажно представљене услове живота и/или рада у матичној земљи или иностранству. Врбовање може вршити непозната особа, али се у пракси најчешће ради о познанику, пријатељу, партнеру и/или члану породице. Такође, врбовање се може вршити посредством агенције за запошљавање и/или склапање бракова, као и путем огласа за посао који се могу наћи у новинама.

Жртва је свако физичко лице које је постало предмет трговине људима у смислу дефиниције трговине људима.

Литература:

1. Андриловић, В. и Чудина-Обрадовић, М., Основе опште и развојне психологије, Загреб, Школска књига, 1994.
2. Бојанић, Н. и Модли, Д., Дјеца као извор информација о криминалном догађају, Сарајево, Криминалистичке теме, 2012.
3. Бритон, Р. и Маљевић, А., Трговина људима и кријумчарење миграната – смјернице за међународну сарадњу, УНОДЦ, 2010.
4. Charnysh, V., Lloyd, P. i Simmons, B., Frames and consensus formation in international relations: The case of trafficking in persons, European Journal of International Relations, 2014.
5. Di Nicola, A., Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients, New York, NY: Springer, 2009.
6. European Commission, The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016, Brussels, 2012.
7. The smoking gun, Federal agents arrest Twitter pimp for sex trafficking of child, 2012., Преузето са: <http://www.thesmokinggun.com/buster/twitter-pimp-arrested-758490>
8. Gallagher, A., Human rights and the new UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A preliminary analysis, Human Rights Quarterly 23(4): 975–1004., 2001.
9. Gallagher, A. i Holmes, P., Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking: Lessons From the Front Line, International Criminal Justice Review, vol. 18, 3: pp. 318-343., 2008.
10. http://www.zemljadjece.org/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=129&lang=sr
11. ILO, Global Estimate of Forced Labour, Geneva, 2012.
12. John, T. i Maguire, M., Criminal Intelligence and the National Intelligence Model, (u: Handbook of Criminal Investigation, ur. Newburn, T. et. al.), Devon, Willan Publishing (199-226), 2007.
13. Кривични закон РС, Службени гласник РС, бр. 22/03
14. Кривични закон ФБиХ, Службене новине ФБиХ, бр. 36/03
15. Latonero, M., Musto, J., Body, Z., Boyle, E., Bissell, A., Kim, J., i Gibson, K., The rise of mobile and the diffusion of technology-facilitated trafficking, USC Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, University of Southern California, 2012. Преузето са: https://technologyandtrafficking.usc.edu/files/2012/11/HumanTrafficking2012_Aug12.pdf

16. Nieuwenhuys, C. i Pécoud, A. Human trafficking, information campaigns, and strategies of migration control, *American Behavioral Scientist* 50(12), (1674–1695), 2007.
17. Обрадовић, В., Трговина женама у Босни и Херцеговини, Факултет криминалистичких наука, Универзитет у Сарајеву, Сарајево, Центар за научно-истраживачки рад, 2004.
18. Okech, D., Morreau, W. i Benson, K., Human trafficking: Improving victim identification and service provision, *International Social Work*, vol. 55, 4 (488-503), 2012.
19. Organization for Security and Co-operation in Europe, Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings, Vienna, 2003.
20. Organization for Security and Co-operation in Europe, Adeendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: One Decate Later, Vienna, 2003.
21. OSCE, Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking, 2013.
22. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1325 (1997) о трговини женама и присилној проституцију у земљама чланицама Вијећа Европе, Стразбур, 1997.
23. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1450 (2000) о насиљу над женама у Европи, Стразбур, 2000.
24. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1523 (2001) о ропству у домаћинству, Стразбур, 2001.
25. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1526 (2001) о кампањи против трговине малолетницама да би се зауставила источно Европска рута: примјер Молдове, Стразбур, 2001.
26. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1545 (2002) о кампањи против трговине женама, Стразбур, 2002.
27. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1610 (2003) о миграцијама повезаним са трговином женама и проституцијом, Стразбур, 2003.
28. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1663 (2004) о ропству у домаћинствима: служење, дјевојке за помоћ у кући и нарученим/уговореним младима за закључење брака, Стразбур, 2004.
29. Peer Concordian, *Journal of European security and Defense Issues, Crime, Corruption and National Security*, vol. 3, izdanje 1.; The George C. Marshal European Center for Security Studies in Garmish-Partenkirchen, Njemačka, www.marshallcenter.org
30. Правила о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана БиХ, Службени гласник БиХ, , број 66/07, чл. 6, 7, 10 и 15.
31. Ratcliffe, J., *Intelligence Led Policing*, Devon, Willan Publishing, 2000.
32. Службени гласник Босне и Херцеговине, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
33. Tilley, N., *Crime Prevention*, Devon, Willan Publishing, 2009.
34. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2012.
35. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2014.
36. United Nations Office on Drugs and Crime, *Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling*, Vienna, 2012.
37. Устав Босне и Херцеговине
38. Вијеће Европе, Препорука број Р (2000) 11 Комитета министара земљама чланицама о акцији против трговине људима у сврху сексуалне експлоатације, Стразбур, 2000.

39. Вијеће Европе, Препорука Рец (2002) 5 Комитета министара земљама чланицама о заштити жена од насиља, Стразбур, 2002.
40. Вијеће Европе, Препорука број Рец (2001) 16 Комитета Министара земљама чланицама о заштити дјецe против сексуалне експлоатације, Стразбур, 2001.
41. Вијеће министара Босне и Херцеговине, Стратегија и Акциони план супростављања трговини људима у Босни и Херцеговини за период 2013–2015 , Сарајево, 2013.
42. Wooditch, A., Human Trafficking Law and Social Structures, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 56, 5 (673-690), 2012.
43. Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговина; Службени гласник Брчко Диртрикта, број 9/13.
44. Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске; Службени гласник Републике Српске, број 67/13.
45. Закон о кретању и боравку странаца и азилу, Службени гласник БиХ, бр.36/08, чл. 54, 56 и 58.
46. Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока ФБиХ, Службене новине ФБиХ, бр.36/03, чл.7.
47. Закон о заштити свједока у кривичном поступку РС, Службени гласник РС, бр. 48/03, чл.6.

